

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему МОВНІ КЛІШЕ ДІАЛЕКТІВ ДЖОРДІ ТА БРАММІ У
БРИТАНСЬКОМУ ВАРІАНТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0358 – а-з
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Куріпка Олександра Валеріївна

Керівник к.ф.н., доц. Лужаниця О. І.

Рецензент к.ф.н., доц. Шевчук О. В.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології
Кафедра англійської філології
Освітній рівень магістр
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша - англійська
Освітньо-професійна програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

« _____ » _____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

КУРІПЦІ ОЛЕКСАНДРІ ВАЛЕРІЙВНІ

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) «Мовні кліше діалектів Джорді та Браммі у британському варіанті англійської мови»

керівник кваліфікаційної роботи (проекту) Лужаниця Олена Іванівна,
к.ф.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «22» квітня 2019 року № 596-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту) 08 січня 2020 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту) понятійна база «мовне кліше», «штамп», «фразеологізм», «стререотип»; типи мовних клішованих одиниць; структурні та семантичні особливості мовних кліше діалектів Джорді та Браммі; словники діалектів Джорді та Браммі

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1) узагальнити поняття «мовне кліше», «штамп», «фразеологізм», «стереотип»; з'ясувати відмінності між зазначеними термінами; 2) проаналізувати різні типи мовних клішованих одиниць, виявити особливості діалектних кліше та зазначити відмінні риси у порівнянні із лінгвістичними кліше літературної мови; 3) розглянути структурні та семантичні особливості мовних кліше діалектів Джорді та Браммі;

порівняти два діалекти на наявність спільних та відмінних структурних та семантичних рис та виявити їх оцінну маркованість.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Лужаниця О.І., к.ф.н., доц.	22.04.2019	22.04.2019
Розділ 1	Лужаниця О.І., к.ф.н., доц.	14.06.2019	14.06.2019
Розділ 2	Лужаниця О.І., к.ф.н., доц.	09.09.2019	09.09.2019
Висновки	Лужаниця О.І., к.ф.н., доц.	18.10.2019	18.10.2019

6. Дата видачі завдання 22.04.2019

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	травень 2019	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	травень 2019	виконано
3.	Написання вступу	червень 2019	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	серпень 2019	виконано
5.	Написання практичного розділу	вересень 2019	виконано
6.	Формулювання висновків	жовтень 2019	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	грудень 2019	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	січень 2020	виконано
9.	Захист	січень 2020	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

(підпис) _____ О. В. Куріпка
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проекту)

(підпис) _____ О. І. Лужаниця
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

(підпис) _____ М. В. Залужна
(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 72 стор., 77 джерел, 6 таблиць.

Об'єкт дослідження: лінгвістичні кліше діалектів Джорді та Браммі британського варіанту англійської мови.

Мета роботи: зіставний аналіз клішованих одниць діалектів Джорді та Браммі та в виділення їх особливостей.

Теоретико-методологічні засади: ключові засади (П. Традгіл, М. Маковський, О. Лужаниця), а також вивчення мовних кліше (Н. Вишневська, Р. Делевська, Л. Завгородня, Н. Шарманова, С. Антоні, А. Ніна), їх типології (В. Бурунський, С. Лешак, В. Янчевська) та функціонування (Р. Гельгардт, І. Загорулько, Р. Максакова, Б. Нечипоренко, В. Стрибижев).

Отримані результати: у ході роботи було узагальнено понятійну базу досліджуваної проблематиці, уточнено поняття «мовне кліше» та обґрунтовано термін «діалектне кліше». Було виявлено особливості діалектних кліше та визначені їх відмінні риси у порівнянні з мовними кліше літературної мови. Проаналізовано та зіставлено мовні кліше діалектів Джорді та Браммі за семантичним та структурними критеріями, виявлено їх спільні риси та особливості, встановлено оцінну маркованість мовних кліше згаданих діалектів.

Ключові слова: *мовне кліше, діалектне кліше, діалект Джорді, діалект Браммі, позитивна маркованість, негативна маркованість*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНИХ КЛІШЕ У ЛІНГВІСТИЦІ.....	8
1.1 Проблема вивчення мовних кліше.....	8
1.2 Понятійна та термінологічна база дослідження.....	11
1.3 Лінгвістичні особливості мовних кліше.....	18
1.3.1 Мовні кліше літературної мови.....	18
1.3.2 Специфіка діалектних кліше.....	27
1.4 Типологія мовних кліше.....	30
РОЗДІЛ 2 СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛЕКТНИХ КЛІШОВАНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКИХ ДІАЛЕКТІВ ДЖОРДІ ТА БРАММІ).....	38
2.1 Структурні параметри англійських кліше діалектів Джорді та Браммі.....	39
2.2 Ознаки семантичних типів мовних кліше діалектів англійської мови.....	46
2.3 Порівняльний аналіз мовних кліше діалектів Джорді та Браммі.....	52
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65

ВСТУП

Актуальність дослідження. Для сучасного рівня розвитку лінгвістичної науки характерна тенденція до більш глибокого проникнення в суть мовних явищ, до детального аналізу їх лінгвістичної і соціальної природи, до активного вивчення питань функціонування та відмінних ознак сталих виразів (фразеологізмів, штампів, стереотипних висловлювань), серед яких і кліше. Зацікавлення у дослідженні кліше сягає початку ХХ ст., проте до сьогодні цей феномен зберіг важливість та викликає інтерес у дослідників у межах таких наук: лексикології (Т.Веабел, В. Телія, М. Кронгауз, С. Шевчук, І. Сковронська, Т. Ніколаєва, І. Седакова, І. Серебрянська, Ю. Прохватило), фразеології (В. Виноградов, О. Кунін, О. Райхштейн, Л. Скрипник, Г. Удовиченко, В. Ужченко, В. Гвоздєва, Т. Дрідзе, В. Красних, О. Кубрякова, Ю. Прохоров), стилістики (Ф.Бедер, А.Хаберер, С. Антоні, Д. Розенталь, В. Карнюшина, І. Загорулько, В. Бурунський, Н. Вишневіська, Н. Шарманова, С. Лещак).

Серед актуальних проблем вивчення кліше відмітимо: сутність поняття, відокремлення від інших одиниць мови (фразеологізм, стереотип, поняття, штамп, тощо), їх типологія. У цілому, науковці сходяться на тому, що кліше відрізняється від інших понять ознакою відтворюваності та відсутністю відтінку переносного значення. Їм властива стійкість структурних формул, з можливими варіативними розширеннями або звуженнями, проте семантичне наповнення та розпізнавання кліше серед мовців різних мов, або носіїв різних варіантів однієї мови може відрізнитися.

Завжди особливо актуальними об'єктом аналізу виступають роботи, що проводяться на матеріалі тих форм мови, які традиційно вважаються «найбільш народними»; до них належать різноманітні регіональні варіанти, соціальні і територіальні діалекти. Це не є випадковим явищем, бо вони

відображають мовну картину світу малих соціально обумовлених регіональних груп.

Аналітичний огляд літератури з діалектології показує, що на сучасному етапі центральне місце в даній проблематиці займають такі теоретичні питання: генезис діалектів як об'єктів контактних ситуацій [Баранникова 1981; Бубенникова 1980; Vaugh 1963; Лужаница 1999], особливості фонетичного та граматичного рівнів діалектних систем [Milroy 1984; McDonald 1981; Hughes 1997; Trudgill 2000], своєрідність лексичного складу [Лужаница 2010; Ершова 1984; Бубенникова 1980; Trudgill 1986], формування нових діалектних форм: койне, діалектів і напівдіалектів, інтердіалектів [Баранникова 1981; Десницкая 1970; Kersswill 2000; Trudgill 2004], процес становлення літературної мови і зміцнення літературної норми як фактора, що формує принципово нове співвідношення діалектів в рамках загальнонаціональної мови [Бродович 1988; Ярцева 1985; Бруннер 1955; Смирницкий 1965], аспекти кореляції діалектних і соціальних показників, і особливості їх функціонування в цілому [Гухман 1969; Маковский 1980; Halliday 1973; Лужаница 1999].

У прикладному аспекті актуальним у ХХІ столітті стають спостереження над сучасним станом діалектних форм, в першу чергу, над їх клішованими одиницями, які, як показує мовленнєва реальність, є найбільш продуктивним рівнем діалектній мовній системи та функціонують дотепер. Діалекти Браммі та Джорді в цьому аспекті є найбільш показовими діалектними формами, бо, незважаючи на мовну політику та майже стопроцентну грамотність населення Великої Британії, досі виступають активними формами комунікації на півночі Англії у її західній та східній частині відповідно. Слід відмітити, що зазначені діалекти постійно стають об'єктами лінгвістичних розвідок; насамперед науковців цікавлять питання лексики, граматики та фонетики аналізованих діалектів, більше Джорді [Beal 1996; Geeson 1969; Graham 1996; Лужаница 1999; Viereck 1968],

ніж Браммі [Milroy 1984; Honeybone 2010; Christensen].

Незважаючи на великий обсяг робіт у цій галузі, деякі аспекти діалектології до сих пір залишаються відкритими. Зокрема, відсутні комплексні праці, присвячені вивченню діалектного кліше, як свідчать аналіз попередніх досліджень [Завгородня 2001; Загорулько 2013; Пермяков 1988; Телия 1998; Nina 1998], наукові розвідки зосереджені перш за все на вивченні надслівних стереотипних одиниць англійської мови на матеріалі літературного варіанту, тоді як вивчення діалектних клішованих одиниць залишається дослідницькою лакуною. Тим не менш, аналіз клішованих одиниць діалектів є актуальним, бо він дозволяє виявити ряд визначних характеристик та функцій, що відіграє важливу роль у самоідентифікації жителів на обох зазначених територіях.

Об'єктом дослідження є лінгвістичні кліше діалектів Джорді та Браммі британського варіанту англійської мови.

Предметом дослідження є структурні та семантичні особливості мовних кліше обох діалектів.

Мета роботи полягає у зіставному аналізі клішованих одниць діалектів Джорді та Браммі та в виділенні їх особливостей.

Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань**:

1. розглянути стан досліджуваної проблеми на сучасному етапі та узагальнити понятійну базу дослідження, а саме поняття «мовне кліше», «штамп», «фразеологізм», «стереотип»; з'ясувати відмінності між зазначеними термінами;
2. проаналізувати різні типи мовних клішованих одиниць за певними критеріями: походженням, стилістичними, семантичними, функціональними та структурними особливостями;
3. виявити особливості діалектних кліше та зазначити відмінні риси у порівнянні із лінгвістичними кліше літературної мови;
4. вивести та обґрунтувати термін «діалектне кліше»;

5. розглянути структурні та семантичні особливості мовних кліше діалектів Джорді та Браммі;

6. порівняти два діалекти на наявність спільних та відмінних структурних та семантичних рис та виявити їх оцінну маркованість.

Методика дослідження: для розв'язання поставлених завдань у роботі використано сукупність кількох методів: метод узагальнення й опису теоретичної бази та фактичного матеріалу, суцільної вибірки із наявного матеріалу, компонентного аналізу словникових дефініцій, порівняння й типологізації мовних кліше, приклади яких були математично підраховані.

Матеріалом для дослідження послуговували 266 клішованих одиниць, які були знайдені методом суцільної вибірки, 169 прикладів з діалекту Джорді та 97 одиниць з діалекту Браммі.

Основними джерелами фактичного матеріалу стали: Слова та фрази Джорді Дж.Тодда [Graham 1987b] та Новий словник Джорді [Graham 1987a], а також інтернет ресурси з онлайн словниками Словник Джорді [Geordie Dictionary], Словник Браммі [Proper Brummie 2002], а також інформаційний сайт Відомі сленгові слова та вирази Джорді: Як розуміти Джорді [PGSWS].

Наукова новизна полягає в тому, що дослідження є першою спробою структурного та семантичного аналізу мовних кліше діалектів Джорді та Браммі, при якому здійснено порівняльне вивчення сучасного діалектного узусу жителів, що мешкають на територіях Тайнсайд Нортумберленд та північно-західній території Англії (Бірменгем). Виявлення особливостей діалектних кліше та зазначення відмінних рис у порівнянні із лінгвістичними кліше літературної мови також є певним нововведенням у лінгвістичних роботах, разом із формулюванням та обґрунтуванням терміну «діалектне кліше».

Практичне значення роботи: результати дослідження можуть бути використанні під час подальших наукових розробок з питань клішованих одиниць діалектів англійської мови, при написанні курсових та дипломних

робіт з фаху «англійська мова та література»; а також у курсах лексикології, загального та порівняльного мовознавства, діалектології.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, кожен з яких має підрозділи, висновків, списку використаних джерел.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, схарактеризовано методи аналізу й фактичний матеріал, розкрито новизну, теоретичне й практичне значення одержаних результатів..

У першому розділі розглянуто стан досліджуваної проблеми на сучасному етапі та узагальнено понятійну базу дослідження, а саме поняття «мовне кліше», «штамп», «фразеологізм», «стереотип»; з'ясовано відмінності між зазначеними термінами; проаналізовані різні типи мовних клішованих одиниць за певними критеріями: походженням, стилістичними, семантичними, функціональними та структурними особливостями; виявлено особливості діалектних кліше та зазначені відмінні риси у порівнянні із лінгвістичними кліше літературної мови; виведено та обґрунтовано термін «діалектне кліше».

Другий розділ присвячено структурним та семантичним особливостям мовних кліше діалектів Джорді та Браммі; порівняно два діалекти на наявність спільних та відмінних структурних та семантичних рис та виявлена їх оцінна маркованість.

У Висновках подано узагальнені результати дослідження.

Загальний обсяг – 72 сторінки. Список використаних джерел включає 77 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНИХ КЛІШЕ У ЛІНГВІСТИЦІ

Цей розділ присвячений вивченню лінгвістичних особливостей клішованих одиниць у літературному та діалектному узусах, загальних принципів їх систематизації та класифікації; в ньому також розглядається історія питання та стан розробки проблеми на сучасному етапі. Робиться спроба узагальнити понятійну та термінологічну базу дослідження, а саме таких понять, як «мовне кліше», «штамп», «фразеологізм», «стереотип»; аналізуються типи мовних кліше, виявляються особливості діалектних кліше порівняно з літературними та обґрунтовується термін «діалектне кліше».

1.1 Проблема вивчення мовних кліше

З точки зору сфери використання лексики ділиться на загальноповсякденну (загальноприйнятую й ту, що використовується в різних стилях мови: від повсякденного до професійно-ділового спілкування) та ту, що має обмежену сферу застосування (діалектну, спеціальну й жаргонну). Зацікавленість вивченням явища стереотипних найменувань сягає початку ХХ століття, коли в роботах із французької стилістики Ш.Балі розглядає мовні штампи, не виділяючи клішованим одиницям окремого місця, а згадуючи про них мимохідь. Проте в сучасній лінгвістиці цей феномен набуває актуальності та викликає все більший інтерес у дослідників, що підтверджується великою кількістю робіт за темою, а як наслідок – зумовлена різноманітність поглядів і підходів до опису й інтерпретації терміну «кліше», яким і позначаються стереотипні одиниці. Мовні кліше є автономними лінгвістичними

утвореннями із заданими за традицією значеннями і формою, що виникають у процесі людського спілкування як регулярні комбінації словесних знаків та протягом останніх десятиліть викликають особливе наукове зацікавлення.

Огляд літератури за темою свідчить про декілька дискусійних питань, а саме: тлумачення поняття кліше, місце клішованої серед інших мовних одиниць, основні типи кліше, особливості структури кліше. Обираючи ту чи іншу проблему свого дослідження, мовознавці працюють на матеріалі певної мови.

Як показує аналіз джерел [Балли 2001; Бурунский 2009; Вишневіська 2013; Гельгардт 2006; Делевіська 2008; Завгородня 2001; Кухарева 2011; Лещак 2006; Николаєва 1994; Перм'яков 1988; Прохватило 2013; Стрибижев 2005; Шарманова 2011; Baider 2013], конкретика та узгодженість поглядів на аналізовану одиницю у працях сучасних лінгвістів відсутня насамперед через те, що кліше зазвичай досліджують у площинах різних наук: у лексикології (В. Телія, М. Кронгауз, С. Шевчук, І. Сковронська, Т. Ніколаєва, І. Сєдакова, І. Серебрянська, Ю. Прохватило) та фразеології (В. Виноградов, О. Кунін, О. Райхштейн, Л. Скрипник, Г. Удовиченко, В. Ужченко, В. Гвоздева, Т. Дрідзе, В. Красних, О. Кубрякова, Ю. Прохоров, О. Саввіна, Ю. Сорокін, Р. Ратмайр, О. Шейгал), але найчастіше останнім часом розглядають і в стилістиці (С. Антоні, Д. Розенталь, В. Карнюшина, І. Загорулько, В. Бурунський, Н. Вишневіська, Н. Шарманова, С. Лещак).

Також існують відмінності в підходах до вивчення лінгвістичного явища кліше та його термінологічної інтерпретації в різних наукових школах. Так, у зарубіжному мовознавстві на матеріалі прикладів із французької мови вивчають такі проблеми: визначення поняття «мовне кліше» [Розенталь 2001, с. 97; Селіванова 2006, с. 117; Шарманова 2010, с. 117; Nina 1998, р. 73], його типологія та функціонування в літературному [Янчевська 2009, с. 178-187; Anthony 2012] та митному [Сосунова 2014, с. 89] дискурсах. Науковці, в основі праць яких лежить англійська мова,

опрацьовують питання виникнення та дефініції кліше [Лещак 2007; Haberer 2005, з. 140], їх функціонування [Baider 2013, р. 1166; Haberer 2005, р. 143], проводять комплексні дослідження цього лінгвістичного явища з вивченням названих проблем (термінологічної бази кліше, їх лінгвістичних особливостей) та їх класифікації [Бурунский 2014, с.31; Бурунский 2009; Стрибижев 2005]. Учені арабської мови займалися опрацюванням пояснення терміна мовного кліше та функціонування його як когнітивної основи відображення національного менталітету [Кухарева 2011]. Дослідники російської мови проводили більш детальну роботу з висвітлення таких питань: визначення, типологія, функціонування, структуру [Лещак 2006; Николаева 1994]; не менш цікавим є порівняльний аналіз клішованих одиниць на матеріалі двох мов, а саме англійської та російської, який охоплював усі вище згадані проблемні питання від виникнення до семантичних ознак [Загорулько 2013; Карнюшина 2011].

Вітчизняні науковці, які за основу беруть українську мову, зосереджують свою увагу на еволюції визначення самого терміна [Вишневська 2013; Шарманова 2012], його функції [Дегтярьова 2011; Серебрянська 2007; Шарманова 2010], класифікацію [Янчевська 2009], російська мова лягла в основу досліджень, присвячених їх функціонуванню в різних дискурсах [Шанина 2013], наводячи приклади англійської та української мов; проблема функціонування лінгвістичних кліше знайшла своє відображення з опорою на приклади китайської й української мов [Нечипоренко 2013]; вітчизняні мовознавці займаються порівнянням двох мов: англійської та української [Прохватило 2013; Сковронська 2010].

Таким чином, як у зарубіжному, так і у вітчизняному мовознавстві дослідники зосереджують свою увагу на розгляді лінгвістичних явищ – кліше, з точки зору лексикології, фразеології, стилістики. Учені, які займаються вивченням французької, англійської, арабської, російської та української мов, сконцентровують свою увагу на проблемах виникнення та

визначення мовного кліше, його лінгвістичних особливостях, структуру, типологію та функціонування в різних дискурсах. Пропонуємо більш детально розглянути кожне з цих питань у наступних підрозділах.

1.2 Понятійна та термінологічна база дослідження

Різні підходи до вивчення часто вживаних сталих одиниць породжують неоднозначність тлумачення (семантичного наповнення) самого терміна «кліше» та призводять до його ототожнення з іншими термінами, наприклад, «штамп», «фразеологізм», «мовний стереотип». Як уже наголошувалося, кліше розглядаються з погляду різних напрямків: лексикологією, фразеологією, частіше – стилістикою. Загалом термінологічною базою в зарубіжному мовознавстві займалися Ф. Бедер, А. Хаберер, Т. Веабел, С. Антоні, А. Ніна, С. Лещак, В. Стрибижев, В. Бурунський, Т. Ніколаєва, І. Сєдакова, тоді як у вітчизняному питанню мовного кліше присвятили свої розвідки науковці: Н. Вишневська, Н. Шарманова, І. Серебрянська, І. Сковронська. Дослідивши теоретичний доробок мовознавців, приходимо до висновку, що і зарубіжні, і вітчизняні вчені у своїй більшості відокремлюють поняття кліше від схожих з ним інших лінгвістичних термінів, проте існує ряд дискусійних питань, які потребують детального вивчення. Кожен із підходів до розгляду термінологічної бази явища мовного кліше опирається на різні критерії дослідження, за якими сам термін «кліше» ототожнюють з іншими тотожними лінгвістичними поняттями або ж відмежовують їх.

Зарубіжні науковці-лексикологи, надаючи тлумачення поняттю кліше, користуються такими критеріями: процес виникнення та вживання терміна в тих чи інших мовних ситуаціях; функціонування та значення мовних одиниць, що позначаються лінгвістичним кліше. Як стверджують

дослідники, перший критерій заснований на думці, що завдяки розвитку мовознавства відкрили таке нове явище, як Лінгвістична павутина (Linguistic Web), яка стала домом для усіх кліше мови та простором, у якому оратори вільно можуть змінювати клішовані одиниці задля задоволення власних потреб протягом спілкування в різних мовних ситуаціях. На просторах Інтернету різні варіації набувають швидкого розвитку, що, у свою чергу, сприяє виникненню нових стереотипів, які закріплюються лінгвістичними кліше [Haberer 2005]. Лексикологи вітчизняного мовознавства не враховують окрему сферу виникнення та розвитку мовних кліше, а вказують на ототожнення кліше з іншими лінгвістичними термінами та стверджують, що будь-яка сфера стосунків обслуговується різними стилями спілкування, кожен з яких характеризується чітким і лаконічним викладом змісту, факту, однозначністю формулювань, аргументацією викладеного, що тягне за собою стандартизацію, штампи, використання слів із нейтральним значенням, повторюваність тих самих слів, форм, зворотів, конструкцій як результат досягнення однотипності вираження думки [Шевчук 2006, с. 166]. Ототожнення кліше і штампа стало можливим завдяки тому, що і кліше, і штамп мають схожу природу та походження, оскільки їм властива «відтворюваність», тобто кліше може переходити в розряд штампа за умови масового відтворення. Звідси очевидно, що спільним у природі штампу і кліше є ознака відтворюваності, «готовність» відтворення у мові. На відміну від попередніх думок, згідно з якими науковці ототожнюють лінгвістичні поняття, Ю. Прохватило, аналізуючи проблему перекладу мовних кліше, наголошує на тому, що це лінгвістичне явище слід відділяти від схожого з ним терміна «штамп». На відміну від мовних кліше, які є основним будівельним матеріалом мови і становлять схему, закріплену за певною ситуацією, мовні штампи – це стерті, колись образні вислови, зайві слова, неточні вислови, безкінечні, стилістично не вмотивовані словесні повтори, які створюють негативний стилістико-смісловий ефект. Хоча мовні кліше

рідко породжують штамп, але наявність таких конструкцій не на своєму місці або багаторазове їх повторення призводить до появи штампів.

Другий критерій зумовив певну розбіжність у поглядах, оскільки, урахувавши відтінки значення та вплив на сам процес комунікації, одні дослідники трактують терміни «мовний стереотип», «кліше», «стандарт» як синонімічні, називаючи ними позитивні конструктивні одиниці на противагу іншому рядові синонімів: «шаблон», «трафарет», «штамп», які вказують на недоліки стилю [Завгородня 2001, с. 2]. У лінгвістичних розвідках штампи та кліше є своєрідною негативною ознакою публіцистичного стилю. Кліше і штампи можуть мати негативну функцію лише при включенні їх у неклішоване мовлення, оскільки самі по собі кліше – це «чорні діри» тексту [Николаева 1994, с. 624]. У роботах із фольклористики, а саме в пареміології, натрапляємо на визначення кліше, яке ототожнюється з приказками та прислів'ями: «...до числа явищ, що існують в мовленні, стосуються всієї мови і як наслідок зрозумілі всім мовцям, належать «пословичные клише». До таких одиниць відносяться окремі словосполучення (приказки), самостійні речення (прислів'я) та цілі сцени (побасики) [Пермяков 1988, с. 17].

В інших роботах мовознавці вказують на розбіжність термінів і стверджують, що, незважаючи на негативні властивості штампів, їх використання може бути виправдане лише певною мірою. Коли воно не є виправданим, то використання штампів та кліше не є бажаним, оскільки вони не виконують ні стилістичної, ні естетичної функції, а виступають лише засобом прикриття відсутності глибокого змісту тексту, небажання і невміння максимально відобразити зміст викладу [Сковронська 2010, с. 328]. Поняття «штамп» має негативний відтінок, водночас більш позитивним вважають поняття «кліше». У такому випадку мовні штампи тлумачаться як стерті, колись образні вислови, зайві слова, неточні вислови, стилістично не вмотивовані словесні повтори, які створюють негативний стилістико-смысловий ефект. Тоді як мовні кліше, колись із позитивним семантичним

наповненням, через багаторазове повторення зумовлює появу негативних штампів [Серебрянська 2007, с. 166].

З точки зору стилістики серед і зарубіжних, і вітчизняних науковців відбувається дискусія стосовно питання відмежування поняття кліше від схожих до нього за стилістичним навантаженням інших лінгвістичних понять. Цей підхід також передбачає декілька критеріїв виділення мовних кліше у системі лінгвістичних термінів: стереотипність явища, його приналежність до певного дискурсу та номінативна спроможність.

Згідно з першим критерієм науковці беруть за основу стереотипність мовного кліше та стверджують, що вона може бути як на рівні сприйняття певного явища, так і на рівні лінгвістики, де, за словами зарубіжних дослідників, можна виділити дискурсивні кліше, а саме синтагми, вирази, що переходять від одного мовця до іншого та притаманні певному дискурсу [Baider 2013]. Вітчизняні учені виокремлюють клішоване явище як самостійне лінгвістичне утворення та розглядають його з погляду міжкультурної комунікації та стереотипних дейктиків, спеціальних стандартизованих мовних одиниць, які дозволяють зекономити мовленнєві зусилля, що полегшує взаємозв'язок між процесами мислення та говоріння [Загорулько 2013, с. 3; Карнюшина 2011]. Схожої точки зору дотримується і О. Кубрякова, яка вказує, що кліше дають характеристику комунікативним актам, до них належать не тільки ритуальні звороти й «цитатні» матеріали. Такої ж думки і Г. Сосунова, яка теж розглядає кліше як повноцінну самостійну лінгвістичну одиницю, основною ознакою якої є відтворюваність, що виявляється в її розпізнанні, смисловій стандартності або шаблонності, синтаксичній єдності або виконанні єдиної синтаксичної функції в мовленнєвому акті, незмінності структури з можливістю варіювання форми [Сосунова 2014, с. 90]. Зовсім протилежної думки про стереотипність кліше зарубіжні лінгвісти, які не виключають певну стереотипність мовного явища і зосереджують увагу на тому, що у літературі визначення поняття кліше прямо стосується сучасності, бо, незважаючи на те, що сам термін кліше

зустрічається ще на початку XIX ст., до цього часу немає конкретики щодо цього поняття, оскільки кожен із науковців надає йому певних характеристик, а отже, власне поняття та приклади клішованих одиниць постійно оновлюються і поповнюють свій склад [Haberer 2005, с. 151].

Інші дослідники при трактуванні кліше беруть за основу другий критерій, а саме: сталість його структури та фіксованість у певному мовному дискурсі, що визначається частотністю його використання [Baider 2013], і тлумачать його так: «мовний стереотип, готовий зворот, який використовується як легко відтворюваний у певних умовах і контекстах стандарт... Кліше утворює конструктивну одиницю, що зберігає свою семантику, а в багатьох випадках і виразність» [Розенталь 2001, с. 168]. Доречною є думка вітчизняного науковця О. Селіванової, яка в термінологічній енциклопедії з сучасного мовознавства подає таке пояснення базової дефініції: кліше – це стандартні відтворювані засоби мови, які регулярно повторюються в певних контекстах і служать ознаками певного стилю або акту комунікації [Селіванова 2006, с. 209].

Цікавим також є третій критерій роботи з термінологічною базою, згідно з яким відбувається відмежування великого масиву клішованих одиниць і від класичних фразеологізмів – образних аналітичних номінативних мовних знаків, і від вільних словосполучень як мовленнєвих номінативних знаків [Лещак 2007, с. 9], оскільки вони є специфічними утвореннями, які поєднують у собі ознаки стійких відтворюваних виразів, що співвідносяться з одиницями мови та одиницями мовлення [Бурунський 2009]. Відмінною властивістю мовних кліше вважають і необразний характер значення цих одиниць [Лещак 2007, с. 53]. Основною диференціальною ознакою кліше є формальна відтворюваність і семантична інваріантність аналітичних номінативних неїдіоматичних знаків [Лещак 2007, с. 163]. С. Лещак виділяє мовні кліше серед інших відтворюваних одиниць мови насамперед за критерієм типу номінації, а також за типом функції в мові і мовленні – номінативної або предикативної функції. До мовних кліше

відносяться тільки відтворювані надслівні лексичні одиниці первинної (або вторинної) номінації, що виконують номінативну функцію. За визначенням російської дослідниці, мовні кліше є так званими готовими необхідними одиницями номінації, що завжди містяться у внутрішньому «Я» (пам'яті). Кількаслівні кліше на кшталт *та невже, як не скажи* тощо є прикладом непропозиційного (несентенційного) типу мови, який відображає механізми «малого синтаксису» [Кубрякова 2008].

При вивченні праць із фразеології можна зробити висновок, що науковці відокремлюють кліше від фразеологізмів і виділяють їх в окремий клас лексичних одиниць за різними критеріями, серед яких: 1) частотність відтворюваності в мовленні (В. Бурунський [Бурунский 2009], Н. Вишневська [Вишневська 2013, с. 33], Н. Шарманова [Шарманова 2011, с. 115]); 2) поява їх у конкретних умовах мовленнєвого акту, у стереотипних ситуаціях-контекстах (І. Загорулько [Загорулько 2013, с. 17], В. Карнюшина [Карнюшина 2011], С. Лещак [Лещак 2007, с. 47]), де за основу береться ситуативна знаковість і стандартизованість мовних одиниць, які є фіксованими для кожної статусної ролі, і, на відміну від ідіом, позбавлені емоційного забарвлення; 3) реалізація семантики кліше виключно в реальному контексті [Сосунова 2014, с. 90], що залежить від вибору того чи іншого слова або виразу, який зумовлюється установкою на певний комунікативний ефект [Сосунова 2014, с. 91]; 4) послаблення їхніх синтагматичних зв'язків з іншими висловлюваннями [Гвоздев 1987, с. 17]. Також за ствердженням Н. Шарманової, яка вивчала питання мовних кліше у призмі фразеологічної дилеми, цю лінгвістичну частотну одиницю не слід ототожнювати з власне фразеологізмом, оскільки їй з ознаками вільного словосполучення (іменниково-прийменникові, дієслівно-іменникові) не завжди притаманне переосмислене значення і саме тому існує потреба в теоретичному розумінні сутності кліше [Шарманова 2010].

Протилежної ж точки зору дотримуються деякі зарубіжні науковці, які розглядають поняття кліше, не відводячи йому окремого місця у системі лінгвістичних термінів, та зазначають, що мовні кліше – окремий клас сталих, граматично неоднорідних, регулярно відтворюваних блочних фразеологічних одиниць у типових мовних ситуаціях, що відображають стереотипи мислення комунікантів та дозволяють мовнику успішно досягати комунікативної мети [Телия 1988, с. 71]. Цікавою є спроба науковців уникати апелювання терміном «кліше», натомість використовуючи термін «мовний штамп», що пов'язують знову ж таки з фразеологією, надаючи йому функцію сполучної ланки між загальною мовленнєвою практикою та індивідуальною творчістю, що є фактом стилю Ш.Балі [Балли 2001, с. 108]. Вітчизняні дослідники, вивчаючи ступінь семантичних трансформацій, стверджують, що вона може бути різною, а то і взагалі відсутньою. Саме тому не в усіх випадках може йти мова про внутрішню форму фразеологічних одиниць, оскільки деякі стійкі вислови ніяких семантичних трансформацій не зазнали, тобто їх попереднє та первинне значення було збережене без будь-яких змін (випадки штампів та кліше: *ясніше ясного, до побачення!*) [Кухарева 2011, с. 89]. Учені тлумачать мовне кліше як фразеологічну одиницю, що може бути вираженою в різних формах (канонічній чи примітивній), що зазвичай є монолітною лексемою в синтаксисі, але все ж дозволяє парадигматичні варіації в певних дискурсивних ситуаціях, що через надмірну частотність використання цим культурно-соціальним колективом може втратити свою початкову стилістичну оригінальність, проте нести в собі семантичну цінність [Nina 1988, p. 29].

Вітчизняне мовознавство, як і зарубіжне, зосереджує свою увагу на розгляді стереотипних одиниць в основному в роботах з фразеології, де проблемі кліше відводиться досить скромне місце. Мовні кліше, як і відтворювані мовні одиниці, необхідно розглядати в середині фразеологічної системи ще й тому, що в широкому розумінні фразеології до її складу включаються не лише одиниці з переосмисленими компонентами, але й

звороти і вислови у своїх прямих значеннях, які володіють критерієм відтворюваності [Стрибижев 2005, с. 11]. В інших роботах з лінгвістики з дослідження фразеологізмів явище мовного кліше взагалі не згадується (М. Шанський, Б. Ларін, О. Смирницький). Ураховуючи названий критерій, дослідники згадують про фразеологізми як частину клішованих мовних одиниць, які розглядаються як особливий вид усталених високочастотних комунікативних одиниць, які закріплені за типовими життєвими ситуаціями як фразеологічного, так і нефразеологічного характеру, різноманітних за структурою і стильовою належністю, які прийняті певним мовним колективом на певному етапі розвитку суспільства [Вишневіська 2013, с. 34].

Таким чином, огляд літератури за темою свідчить про низку дискусійних питань: тлумачення поняття кліше, його місце серед інших мовних одиниць та використання в мовленні. У результаті аналізу теоретичної бази пропонуємо під кліше розуміти фразові сполучення, об'єднані когнітивною і структурною цілісністю, а також відтворюваністю всіма соціальними групами на всій території функціонування літературної мови, яким властиві регулярність і частотності вживання готової мовної формули в певних повторюваних комунікативних актах, до якого відносимо фразеологічні сполучення, складові частини яких відзначаються значно більшою самостійністю, ніж зрощення і єдності, та які не мають переносного значення або втратили необхідність навіть легкого переосмислення.

1.3 Лінгвістичні особливості мовних кліше

1.3.1 Мовні кліше літературної мови. Поняття «кліше» об'єднує у своїй назві аспекти номінативного й комунікативного характеру, відображає, окрім відтворюваності, специфічні ознаки клішованих фраз, зокрема стійкість, узуальність, ситуативну зумовленість [Сосунова 2014, с. 90].

Беручи за основу різні погляди спеціалістів стосовно питання дефініції терміна «кліше», ми можемо виділити ряд лінгвістичних особливостей, за якими клішовані одиниці розглядаються як повноцінне самостійне явище: відтворюваність, функціональність, сполучуваність у контексті та змістове наповнення.

Так, головною особливістю мовних кліше є **відтворюваність**, яка безпосередньо пов'язана зі стереотипністю та проявляється в їх упізнаваності, смисловій стандартності або шаблонності, синтаксичній єдності чи виконанні єдиної синтаксичної функції, а також у формальній стандартності або в сталості структури, проте з можливим варіюванням форми [Сосунова 2014, с. 90] Така особливість мовних кліше закладена у більшості запропонованих визначеннях, де фігурує використання слів «готовий» та «відомий». Стереотипні засоби членування ситуації та її опису наскрізь пронизують звичайну мову набагато глибше, ніж усвідомлює кожний із комунікантів. Економлячи час, власні зусилля і навіть виявляючи лінивість власної думки, ми використовуємо у процесі спілкування відомі всім штампи, мовні стереотипи та лінгвістичні кліше [Кубрякова 2008, с. 47].

Функціональні особливості кліше потребують певної переорієнтації аналізу мовних одиниць на інтегрованість концептуального, лінгвістичного й комунікативного аспектів функції. Поліпарадигмальний підхід є найбільш оптимальним і вагомим для осмислення низки лінгвістичних проблем, уточнення окремих теоретичних положень і вирішення прикладних питань вітчизняного мовознавства, зокрема з'ясування специфіки функціонування різних мовних одиниць, навколо яких тривають наукові дискусії [Шарманова 2011, с. 119].

Опираючись на доробок науковців, що стосується функцій мови [Норман 2001], проектуємо наше дослідження у призму цих робіт. Такі мовні явища, як кліше, виконують ті ж функції, що і мова загалом. Найважливішою функцією мови є *комунікативна*, оскільки мова існує насамперед для того, щоб люди могли спілкуватись між собою, тоді як кліше служать є певними

ознаками певного стилю, реалізують мовленнєві акти в певних комунікативних ситуаціях. Клішованими вважають ті мовні факти, які функціонують на базі словосполучення не лише в текстах офіційно-ділового спрямування. Поза увагою дослідників не залишаються усталені мовні комплекси, що побутують у поліфонічній площині текстів різних типів – синкретичних, спеціалізованих (наукових, законодавчих, дидактичних, комп'ютерних тощо) [Дегтярьова 2011; Загорулько 2013], синтетичних (мас-медіа, Інтернет, реклами та ін.) [Завгородня 2001; Крейг 2007; Нечипоренко 2013], текстах трансцендентного спілкування (ділова та офіційно-ділова комунікація) [Гельгардт 2006; Легка 2003; Серебрянська 2007] й щоденної комунікації [Бурунський 2009; Кухарева 2011; Лещак 2006].

Для всіх зазначених дискурсивних стилів релевантними постають «сфера суспільної діяльності, тип мислення, стереотипні конструкти, тобто призначення, мета текстів, кількість використовуваних одиниць і їх стильове навантаження» [Єрмоленко 1999, с. 10]. Мовні кліше, які функціонують у синкретичних, спеціалізованих текстах, а саме:

- у конфесійних текстах розкривають канони і стильові домінанти релігійного дискурсу, репрезентантами якого є канонічні тексти (Святе Письмо, молитви, проповіді). Відтворювані формули на кшталт *З Божого благословення; Бог благословить; Господь являє знамення Своєї благодаті* – покликані забезпечити спілкування в конфесійній сфері з Богом, іншими духовними надістотами, донести найближчому оточенню людини радість такого спілкування, яке виникає завжди з певної потреби (прохання, порада, співпереживання, розрада тощо);

- у наукових текстах регламентують мовну і рольову поведінки, позначають найвищий ступінь стандартизованості, що притаманне науковому дискурсу, який передбачає наявність ситуацій, маркованих мовних формул, які залежать від мети наукової інформації, змісту наукової

праці, ситуації та підстилю наукової комунікації: *Актуальність теми дослідження зумовлюється; Наукова новизна роботи полягає тощо;*

- у художніх текстах є засобами виявлення творчої манери та фіксації самопрезентації письменника, що може бути представлено не лише залученням до дискурсивної площини жанрових і сюжетних кліше, а й уживанням емоційних/неемоційних кліше свідомості в їх мовній репрезентації. На думку Р. Гельгардта, автоматичне надмірне використання мовних кліше в художніх текстах викликає з боку читача негативну реакцію, яка не відповідає адекватним намірам мовного вираження художньої інформації [Гельгардт 2006, с. 105];

Використання мовних кліше пояснюється такими функціями в синтетичних текстах, а саме:

- у текстах ЗМІ спрямовуються до логізації викладу, раціоналізму, певного стандарту, місткості визначальних рис мови мас-медіа, створюють нові конфігурації у використанні мовних засобів, систематичне відтворення яких здатне змінювати стандарти самої системи, наприклад, стандарти Інтернет-журналістики на протигагу журналістським стандартам [Крейг 2007, с. 244];

- у текстах рубрик друкованої періодики мовні кліше виконують функцію передачі лаконізму і місткості в номінації назв, а також за допомогою готових структурно-змістових блоків виразно репрезентують мовні і стильові ознаки медійного дискурсу: *Живи з новинами* (5-й канал); *Головний аргумент; Про головне; Саме зараз* (1-й національний телеканал) [Шарманова 2010, с. 118].

Мовні кліше, які функціонують у текстах трансцендентного спілкування, а саме:

- в офіційних текстах стандартизують і уніфікують структури ділового тексту, з чим пов'язана проблематика розробки типових і трафаретних текстів професійного спілкування. Значне звуження мовних одиниць у сфері ділової мови, порівняно з іншими стилями, зумовлює їх типізацію, а отже,

високу частотність клішованих мовних одиниць у певних частинах текстів службових документів, наприклад: *Лист складається; У разі чого-небудь доведеться скоротити* тощо;

- у медичному дискурсі клішовані фрази, які використовуються у процесі спілкування між пацієнтом та лікарем, можуть мати значний вплив на процеси, що відбуваються у свідомості хворого, вони організують інтеракційний простір комунікації та вказують на певні ситуації мовного спілкування. Ці фрази є певними дискурсивними формулами навіювання, до яких відносять спеціальну термінологію і професіоналізми: *Давайте Вас послушаю... Да, ослабление дыхания остается, хрипы небольшие П.: врачу мне уже лучше В.: Но у Вас еще тяжелое дыхание обструкция* [Шанина 2013, с. 76].

Із комунікативною функцією пов'язані та тісно переплітаються *метакомунікативна* і *прагматична* функції мовного кліше, які реалізуються у процесі щоденної комунікації. Мовні кліше у формі моделей щоденної комунікації, індивідуального розмовного стилю та у побутових ситуаціях використовуються такі різновиди прагматичних кліше, що виконують названі вище функції: 1) ритуальні кліше (звертання, вітання, прощання тощо); 2) неритуальні кліше (привертання уваги, запиту інформації); 3) спонукальні кліше (прохання, запрошення, поради); 4) кліше оцінки; 5) кліше співпереживання (побажання, розради); 6) кліше подяки, наприклад: *Дай Боже здоров'я; Дай Боже, дякувати за добре слово* тощо; 7) кліше вибачення; 8) кліше згоди / незгоди.

Кліше варто осмислити також із того погляду, що воно є репрезентантом когнітивної діяльності комунікантів – «досить складною грою складного мовного механізму людини в умовах конкретної умови певного моменту». Звідси впливає така не менш важлива функція мови, а також як наслідок і клішованих одиниць, – *гносеологічна або когнітивна*. Ця функція має на увазі процес пізнання навколишнього світу, коли людина через мислення нагромаджує знання про моу. Мова зберігає всі

інтелектуальні здобутки попередніх поколінь, фіксує досвід предків саме у лінгвістичних явищах, таких як мовні кліше, за допомогою яких потім відбувається міжкультурний обмін інформацією та пізнання інших культур. Дослідження цього питання має не лише практичне, але й теоретичне значення, оскільки за допомогою лінгвістичного підходу робиться спроба з'ясувати, що таке національний менталітет і які мовні засоби допомагають відобразити та формувати його [Кухарева 2011, с. 1]. Когнітивний інваріант того чи іншого виразу пов'язане з діяльністю пізнання й співвідноситься з морально-етичними поняттями, з цінностями й етичними нормами, що є складовими не взагалі уявлень певного народу про навколишній світ, а саме про його національний менталітет.

Лінгвістичні кліше як одиниці мови беруть участь у процесі формування дискурсу та сприяють передачі й засвоєнню учасниками спілкування властивих для цього мовного колективу або суспільства уявлень про те, «що таке добре, а що таке погано». Саме «комунікативний інваріант» змісту кліше як знаку, тобто те, у якому значенні ми сприймаємо його, вносить відмінність не лише в суб'єктивні уявлення окремих індивідів, але й цілих мовних колективів у світі, в якому вони живуть, що і дозволяє виявити особливості національного менталітету.

Наступна особливість клішованих одиниць впливає із визначення російської дослідниці, яка стверджує, що вони є так званими готовими необхідними одиницями **номінації**, що завжди містяться у внутрішньому «Я» (пам'яті). Кількаслівні кліше на кшталт *та невже, як не скажи* тощо є прикладом непропозиційного (несентенційного) типу мови, який відображає механізми «малого синтаксису» (О. Кубрякова). Фактично номінативна особливість пов'язана з пізнавальною функцією, оскільки назва складає невід'ємну частину процесу пізнання. Людина, узагальнюючи масу конкретних явищ, відокремлюючи випадкові та виділяючи сутнісні ознаки, відчуває потребу закріпити отримане знання в слові. Так з'являється назва. Отже, вся та система понять, якою володіє сучасна людина, базується на

системі назв (Б. Норман). Відтворювані мовні знаки поділяються лінгвістами, незалежно від їх формально-граматичного статусу (слово, клішоване словосполучення), на лексичні мовні номінанти (слова) і мовні синтаксичні номінанти (словосполучення) [Торопцев 1985, с. 15]. При іншому підході синтаксичні номінанти розглядаються окремо від мовних синтаксичних номінатів (надслівних клішованих мовних знаків), які діляться на власне мовні аналітичні номінанти (фразеологізми і клішовані необразні словосполучення, тобто кліше) і мовні предикативні знаки (паремії, афоризми, крилаті вирази, відтворювані клішовані необразні пропозиції) [Лещак 2006, с. 30]. На сьогодні проблема динаміки номінативного процесу й діахронічних відношень між синхронно функціонуючими номінантами-синонімами є відкритою. Номінанти *черное золото, железная дисциплина* або *хозяин Белого Дома* використовуються не для того, щоб висловити ставлення журналіста до фактів, що він описує, а для того, щоб уникнути повторення слів і кліше *уголь, крепкая дисциплина, президент США*.

Залежно від комунікативних намірів мовців у різних інформаційних жанрах – інформаційна служба теленовин, репортаж, прес-конференція, дискусія, ток-шоу і т. п. – на телебаченні реалізується низка основних і факультативних функцій етикетних кліше (комунікативна, емоційна, когнітивна, репрезентативна, фатична, сугестивна, гедоністична, моделююча, психокорекційна, перформативна). Усі функції, як правило, реалізуються не ізольовано, а в різноманітних поєднаннях, бо кожне висловлювання здебільшого є багатофункціональним. У кінцевому результаті всі функції працюють на комунікацію, і в цьому сенсі комунікативну функцію якоюсь мірою можна вважати провідною.

Ще однією важливою особливістю мовних кліше є **сталість структури** з можливими формозмінами. Структурні особливості мовних кліше французької та англійської мови були в центрі дослідження В. Бурунського [Бурунский 2009], англійської та російської мови – В. Карнюшиної [Карнюшина 2011], російської мови –

С. Лещак [Лещак 2007], Р. Делевської [Делевска 2008], української – Л. Завгородньої [Завгородня 2001] та ін. Проте структуру як термінологічну базу з точки зору діалектології досліджено не було.

Структурні типи кліше номінативного характеру відповідають моделям стійких словосполучень нефразеологічного характеру. За семантичними ознаками кліше є різнорідними, що залежать від структурних елементів клішованої одиниці, яка підлягає аналізу.

Серед мовних кліше в англійській мові переважають сполучення зі структурою простого речення, що зумовлено функціональним призначенням кліше, що у стислій, лаконічній формі характеризують певну подію чи ситуацію. В англійській мові виділяють чотири групи дієслівних структур кліше [Бурунский 2009]:

- 1) двоскладні мовні кліше (прості непоширені речення, прості поширені речення);
- 2) перехідні форми між односкладними та двоскладними реченнями (презентативи «It's», «That's»; «That's + якісні прикметники»);
- 3) односкладні кліше (імперативні, інфінітивні конструкції, субстантивні, серед яких виділяють номінативні та прийменникові, вигуківі);
- 4) неповні речення (підрядні умови, речення: без підмета, простого дієслівного присудка, частини складного присудка та підмета, підмета та присудка, презентатив *It's* і *That's*).

До особливої групи належать мовні кліше номінативного характеру, що можуть оформлюватися в конструкції, аналогічні стійким комплексам комунікативного типу: кліше-словосполучення «іменник + прикметник», «іменник + іменник»

У результаті роботи з теоретичними джерелами усі кліше літературної англійської мови за структурою можна об'єднати у дві групи: кліше-речення (з усіма підвидами за типологією В. Бурунського [Бурунский 2009]) та кліше-словосполучення (за класифікацією Л. Завгородньої [Завгородня 2001], Р. Делевської [Делевска 2008], С. Лещак [Лещак 2007]).

У групі мовних кліше зі структурою речення можна виділити такі типи:

1) прості непоширені речення;

2) прості поширені речення;

3) в окрему групу доцільно виділити кліше, що є перехідними формами між односкладними та двоскладними реченнями через вживання моделі «That's/It's + якісний прикметник»;

4) кліше, оформлені як односкладні речення, представлені в англійській мові конструкціями у наказовому способі. В. Бурунський виділяє також специфічну для англійської мови модель, відповідно до якої мовні кліше формуються на основі прийменникової частини фразового дієслова.

В англійській мові існують мовні кліше, побудовані за моделлю «прислівник + дієприкметник», а також в окрему групу виділяють англійські мовні кліше, що починаються із заперечної частки «not», утворюючи модель «not + іменник». Такі кліше підкреслюють категоричний характер заперечення, відмови, заборони, посилюючи його емоційність;

5) достатньо поширеними в англійській мові є кліше із займенником *what*, що виконує функцію підсилення значення, і неозначеним артиклем та іменником;

6) в окрему групу можна також віднести повні поширені питальні речення, які починаються на питальний займенник *what*. До цієї ж групи відносимо питальні речення, що починаються на прислівник *how*;

7) мовні кліше можуть оформлюватися як і неповні речення, які залишаються з незакінченою думкою. Саме до цієї групи можна віднести підрядні речення різних видів (обставинно-умовні, які вживаються без головного речення).

Стосовно другого типу номінативних мовних кліше, то вони можуть оформлятися в конструкції-словосполучення, схожі на структуру речення, та є аналогічними стійкими комплексами комунікативного характеру. Структурні моделі англійської мови утворюють три групи конструкцій:

1) дієслово + іменник. Тут виділяють дві моделі кліше:

- перша – це «to + інфінітив + артикль + іменник»;
- другою моделлю є «фразове дієслово + артикль/відсутність артикля + іменник» та «дієслово + прийменник + іменник»;

2) іменник + іменник. Ця конструкція відображається в таких моделях англійської мови: «артикль/відсутність артикля + іменник + прийменник of/on + іменник» та «іменник + іменник»;

3) іменник + прикметник. Цей тип структури реалізується в англійській мові в такій моделі: «артикль/відсутність артикля + прикметник + іменник».

Варто зауважити, що незавершеність думки властива також мовним кліше англійської мови, що мають структуру двоскладного непоширеного та односкладного непоширеного речення відповідно. Дослідники надслівних стереотипних одиниць англійської мови сходяться на тому, що мовним кліше притаманні і дієслівно-іменникова, і суто іменникові структури. Англійська мова характеризується наявністю більшості прикладів кліше, структура яких включає презентативи або фразові дієслова. При порівнянні кліше літературної англійської мови та діалекту спостерігаються певні відмінності у структурі клішованої одиниці, що свідчить про гнучкість складу мовних одиниць та зміни стандартів правопису. Зауважимо, що кліше у діалекті англійської мови не завжди мають структурний відповідник у літературній мові.

Таким чином, клішовані мовні одиниці володіють усіма особливостями, починаючи від лінгвістичних і закінчуючи функціональними. Кліше характеризують як поліфункціональні лінгвістичні явища, за допомогою яких відбувається процес формування, номінації, відтворення та сприйняття мовних понять, яким властива сталість структури з можливими її формозмінами.

1.3.2 Специфіка діалектних кліше. Діалекти будь-якої мови, будучи її частиною і генетично пов'язаними з нею, мають схожу з літературним варіантом структури на усіх рівнях мовної системи. Кліше в цьому аспекті не є виключенням. Так, як показує аналіз літератури

[Бурунский 2009; Лещак 2006; Стрибижев 2005; Шарманова 2010], клішовані одиниці діалектів, як і кліше літературної мови, є повноцінними самостійними явищами, для яких характерні відтворюваність, функціональність, сполучуваність в контексті та змістове наповнення. Усі ці ознаки є універсальними, тобто сутнісними для кліше будь-якої мови або її варіанту, а також суттєво не відрізняються від форми існування мови.

Серед універсальних рис є **номінативність, сталість та відтворюваність** словосполучень. Перша пов'язана з пізнавальною функцією та є невід'ємною частиною процесу пізнання, коли людина потребує узагальнити та вербально закріпити дійсність, створюючи слово або речення. Останні два пов'язані з економією часу, коли у процесі спілкування використовуються відомі всім стереотипні штампи.

Водночас специфіка соціо-територіальних варіантів мови спричиняє появу своєрідності окремих ознак. Оскільки діалект є окремою соціо-регіональною мовною системою, їй характерні такі властивості:

1) територіальна обмеженість, тобто функціонування в певних регіонах країни;

2) соціальна зумовленість, а саме: поширення серед певної соціальної групи (нижчої верстви суспільства) у повсякденному мовленні, що приводить до обмеження стильової диференціації мовних одиниць діалектів лише розмовним стилем, серед якого єдиним підвидом є сленг. Як наслідок – можливість відтворюваності та розпізнавання серед людей окремого соціуму;

3) стійкість і консерватизм системи, що проявляється в існуванні архаїчних форм, історизмів та усталеності мовних форм;

4) гнучкість та відкритість щодо запозичень, що, з одного боку, спровокує існування географічних дублетів, з іншого, – змішану з генетичної точки зору структуру діалектів, при якій більша частина або запозичена, або походить з тих самих джерел, що і загально-англійська мова, збігаючись із нею. Це призводить до того, що діалектна система є обмеженою, а її лексика співіснує з елементами літературної мови.

Як показує аналіз, особливість діалектних кліше полягає насамперед у **функціональності**. Так, діалектні кліше використовуються у повсякденній комунікації, рідше – у художньому, публіцистичному дискурсі; вони практично відсутні в діловій комунікації.

У розмовному дискурсі мовні кліше у формі стереотипних моделей щоденної побутової комунікації виконують такі ж прагматичні функції, що й кліше в літературній мові: 1) звертання, вітання, прощання тощо; 2) привернення уваги, запиту інформації; 3) прохання, запрошення, поради; 4) оцінки; 5) співпереживання, побажання, розради; 6) подяки; 7) вибачення; 8) згоди / незгоди.

Структурні моделі мовних кліше літературної англійської мови та її діалектів мають спільні риси (що спричинено єдиним історичним походженням), проте у своїй більшості не збігаються (це, у свою чергу, викликано розбіжностями у розвитку цих форм існування мови). Так, у діалектах багато власних позначень того чи іншого явища, яке не відповідає відповідному літературному.

Що стосується семантичної класифікації мовних діалектних кліше, то оскільки діалектизми є фрагментарним відтворенням мовного узусу діалектоносіїв, вони відображають не усі сфери мовної діяльності, непродуктивність таких дискурсів як художнього, публіцистичного та ділової комунікації очевидна. Найбільш поширена тематична група – це побут та культурні знаки.

Загалом діалектне кліше, на нашу думку, відрізняється від клішованих одиниць літературного варіанту мови ознаками функціональності (спричинене територіальною обмеженістю), відтворюваністю (відображена у соціальній зумовленості), а також стійкістю та консерватизмом системи, проте з гнучкістю та відкритістю до розширення системи в цілому, яка, незважаючи на те, що є обмеженою, паралельно функціонує з елементами літературної мови.

Тому пропонуємо під *діалектним кліше* розуміти фразові єдності, які характеризуються регулярністю й частотністю вживання існуючої формули в повсякденному спілкуванні у соціально та територіально обмежених комунікативних актах, складові частини яких відзначаються самостійністю (більшою, ніж у фразеологічних зрощеннях) та відображають регіональну особливість діалектної картини світу.

1.4 Типологія мовних кліше

Спроби класифікувати кліше робилися неодноразово і, в основному, тими, хто складав практичні посібники за темою клішованих одиниць. Вони цілком очевидно призводили до простого групуванню кліше, що обслуговують схожі мовні ситуації у певних дискурсах. Спираючись на лінгвістичний підхід до особливостей мовних кліше, виділяють різні їх типи, в основі яких походження тієї чи іншої клішованої одиниці (етимолого-генетична класифікація), семантика (з опорою на мовні ситуації), стилістика (різні дискурси), функція (значення клішованих одиниць у тій чи іншій мовленнєвій ситуації), структура (залежно від кількості складників).

Важливими чинниками в дослідженні будь-якого лінгвістичного явища є джерело його виникнення та його «заяложеність». Саме тому в **етимолого-генетичній класифікації** важливими є саме ці критерії, а не функція чи семантика кліше: 1) ідіоми, що стали кліше через надмірне вживання у мовленні (*far and wide*), 2) кліше, у яких денотативне значення практично стерлось (це політичні, економічні, журналістські, літературні кліше – *add insult to injury, ancestral acres, a far-reaching policy* тощо), 3) «модні» кліше – різновид кліше, які несподівано з'являються у мовленні і після швидкого розповсюдження втрачають свою оригінальність, свіжість та виходять з моди; 4) фрази і цитати, що були взяті з мертвих мов (*aqua pura*),

5) англійські цитати, в основному взяті з Біблії (*Their name is Legion*) або літератури, головним чином твори У. Шекспіра – *to be or not to be, that is the question* [Стрибижев 2005, с. 79].

Досліджуючи роботи авторів, знаходимо приклади вживання клішованих одиниць у діалогах повсякденних комунікативних ситуацій та їх джерела виникнення. Згідно з думкою науковців, поширена така класифікація кліше: 1) давні, загальновідомі з дитинства фразеологізми, приказки, крилаті слова, семантика яких на синхронічному рівні не є прозорою, але історично обґрунтована й реконструйована лінгвістами в науково-популярних виданнях: *А дальше хоть трава не расти*; 2) невідомого або авторського походження фразеологізми пізньої доби, які можуть бути як мовними зворотами, крилатими фразами із кінофільмів, так і досить розповсюдженими клішованими виразами: *Ему все до лампочки*; 3) нелітературні повсякденні фрази, які не є яскравими показниками соціального статусу мовця: *...к чертовой матери*; 4) «советизмы», тобто звороти і конструкції, що міцно пов'язані у свідомості комунікантів саме з епохою радянського союзу і сприймаються ними як дратівливі елементи жарту, а не нейтральні лінгвістичні одиниці комунікації: *Вперед к победе коммунизма стройными рядами*; 5) пострадянські клішовані одиниці, які знаходяться в активній стадії впровадження в побутове спілкування: *ближнее зарубежье, лица кавказской национальности* [Николаева 1994, с. 609].

Стилістична класифікація є дещо більшою, ніж генетично-етимологічна, оскільки бере до уваги різні дискурси, саме тому виділяють такі типи: 1) буденні (побутові кліше), до яких належать усі прагматичні види одиниць – і власне номінанти, які слугують для автоматизації і спрощення процесу комунікації: *звонить по телефону, чистить зубы, зубная щетка, ходит в школу*; 2) кліше-культурні знаки, що є значущими продуктами спрямованої людської діяльності, які функціонують на певних рівнях культурної поведінки людини і є значеннєвими у певній культурі: *Чур*

меня!, *Тьфу, тьфу, тьфу!*, *Ни пуха, ни пера!*; 3) ділові кліше, які у діловій сфері стають основою стандартизації мови, що викликано необхідністю повного взаєморозуміння та узгодженості виробничої та ділової комунікації: *привлечь к ответственности, судебный исполнитель, поднять вопрос, отделение святы*; 4) наукові кліше, які характеризуються абстрактністю, термінологічністю й інтернаціональністю: *провести эксперимент, снять замеры*; 5) публіцистичні кліше, які вживаються у публіцистичному дискурсі, який є заснований на емоційно-оціночних стосунках між членами суспільства у цілому або ж між окремими соціальними групами, що суттєво відрізняє саме цей дискурс від «раціоналістичних» сфер діяльності (наукової та офіційно-ділової) перш за все установкою на різноманіття і новизну висловлювання: *подлинная демократия, заслуженный отдых, национальные интересы, национальная безопасность*; 6) художні кліше, що широко використовуються у певних стилях та жанрах, бродячих сюжетів і образів-символів, а також використання художніх кліше як ремінісценцій й алюзій: *в порыве чувств, умереть в объятиях, любовь до гроба, проникновенный взгляд, тонкий стан, мужественный овал лица* [Лещак 2006, с. 61-81].

За семантичними ознаками кліше є різнорідними та класифікація дещо ширша, оскільки в її основі різні мовні ситуації у кожному із можливих дискурсів. Виділивши спільні семантичні ознаки та проаналізувавши певну кількість робіт, присвячених дослідженням класифікації кліше, можна виділити кілька різних семантичних сфер: суспільну, сімейно-побутову, освітню та професійну. У роботах дослідників можна зустріти більш детальний список сфер використання клішованих одиниць, а саме: загальнодержавна, регіональна, місцева, навчально-виробнича, сімейно-побутова, соціально-культурна, ритуальну соціально-політичну, економічну, робочу, торгівельну, канцелярсько-ділову, інтелектуально-аксіологічну, медичну та інші [Янчевська 2009, с. 179].

Залежно від зазначених вище мовних ситуацій, слід виділити таку класифікацію мовних кліше за семантичними ознаками: 1) кліше-питання, до

яких відносять питання-поінформування, етикетні питання, питання-пояснення, питання-підтвердження, питання-сумніви, питання-перепитування; 2) кліше згоди і ствердження, 3) кліше заперечення, 4) кліше волевиявлення, до групи яких входять побажання, привітання і тости, формули співчуття, накази, заборони, дозволи, заклики і спонукання до дії, попередження і поради, прохання і благаання, 5) контактостановлюючі кліше, які вживаються у ситуаціях ініціалізації, підтримки та розмикання контакту і підбиття підсумків сказаного, а тому до цієї підгрупи входять кліше підсилення концентрації уваги слухача; кліше заохочення мовлення активного комуніканта; кліше, контролюючі ефективність передачі повідомлення; кліше уточнення правильності сприйняття повідомлення; кліше уточнення власного мовлення мовця; кліше, що служить для припинення діалогічного спілкування, ухилення від відповіді на питання, тайм-аут в діалозі, перехоплення ініціативи, переривання мовця; кліше збереження активної позиції у діалозі, 6) формули мовного етикету включають в себе кліше привітання, прощання, вибачення, привітання, побажання, вдячності, запрошення тощо, 7) кліше-коментарі, які розділяють на стереотипи позитивної та негативної оцінки і кліше, що не мають яскраво вираженої позитивно чи негативно вираженої конотації, 8) жартівливі висловлювання, які можна поділити на кліше-реакції, кліше-стимули і кліше-питання [Бурунский 2009, с. 7].

Беручи за основу інтенціональний підхід та розглядаючи окремі дискурси клішовані одиниці **за їх функціонуванням**, дослідники виділяють такі типи кліше у медичному дискурсі: 1. Кліше-контакти: *Здравствуйте! Проходите! Садитесь!*; 2. Кліше-запитання: *Что Вас беспокоит? На что Вы жалуется? Что Вас привело ко мне?*; 3. Кліше-імперативи: *Раздевайтесь! Дышите!*; 4. Кліше-установки: *Вы должны соблюдать режим!*; 5. Кліше-констатації *Вам необходимо срочное лечение!*; 6. Кліше-згоди: *Я с Вами согласен! Верно! Правильно;* 7. Кліше-заперечення: *Нет, я с*

Вами не согласен, самолечение может нанести вред здоровью!
[Шанина 2013, с. 78].

У безпосередніх побутових ситуаціях використовуються такі різновиди прагматичних кліше: 1) ритуальні кліше (звертання *Anna, Mrs. Brown, Ladies and gentlemen!*, вітання *Many happy returns (of the day)!*, прощання *Good-bye!, So long!* тощо); 2) неритуальні кліше (привертання уваги *Excuse me!*, запиту інформації); 3) спонукальні кліше (прохання, запрошення *How/What about...?*, поради *How bout..., I think we should..., Will that suit you?*); 4) кліше оцінки (схвалення / несхвалення (*Without fail, Nothing doing*)); 5) кліше співпереживання (побажання *All the best!*, розради (*Good for you, Keep up your spirits, Take it easy*)); 6) кліше подяки, наприклад: *Дай Боже здоров'я; Дай Боже, дякувати за добре слово, Thank you ever so much, A thousand thanks*; 7) кліше вибачення (*I beg your pardon, Forgive me*); 8) кліше згоди / незгоди (*I fully agree, Settled! I refuse point blank, I couldn't agree more, You've got a point, but...*); 9) кліше-знайомства (*Meet my friend, Dr M.*); 10) кліше-прохання (*Be so kind as to...*); 11) кліше впевненості / невпевненості (*I thought as much*); 12) кліше здивування, з допомогою якого повідомляють про емоційний стан мовця (*I say*); 13) кліше співчуття (*Poor thing!*) (Шарманова, ст 126., Стрибижев, Карнюшина). Цікавою є думка щодо виділення розмовних формул, які слугують для когезії у процесі діалогу (*Take your time, If you ask me, Strictly speaking, In case, as far as I know; if it's not too much trouble; as you know; besides; I am afraid; I am not sure.*), а також слів-паразитів (*Well, Simply/Just, So to say*) [Серебрянська 2007, с. 168; Стрибижев 2005, с. 75].

Аналізуючи політичний дискурс, науковці зазначають, що з позиції лінгвопрагматики мовні кліше мають суттєвий сугестивний ефект на таких площинах: створення ілюзії стабільності, примітивізація мовної картини світу та настанова на емоції. Згідно з таким поглядом на сфери функціонування клішованих одиниць виділяють такі їх типи: 1) апеляція до стабільності і дотримання традицій; 2) апеляція до новітніх трендів та сучасних тенденцій [Нечипоренко 2013, с. 25-26].

Ще одним поглядом щодо вивчення мовних кліше – є функціонування цих лінгвістичних явищ у блогосфері Інтернет-дискурсу. Відповідно до класифікації дослідників на основі їх функціональних особливостей і ситуативної зумовленості розділяються на ініціалізуючі: привітання (*здравствуйте; hi*), звертання (*уважаемый; Mister*), прояв інтересу (*в чем дело, чем могу быть полезен; what do you want*); інформуючі: повідомлення (*дело в том, что; it seems to me*); спонукальні: прохання (*хотелось бы; could you allow me*), пропозиція (*предлагаю; I offer*), вимога (*не порите чушь; stop posting*), розрада (*успокойтесь; don't worry*), докір (*раньше надо было думать; why don't you*); емотивно-оціночні: схвалення (*превосходно; that's wonderful*), вдячність (*большое спасибо; thanks a lot*), згода (*точно; уер*), відмова (*нет; nope*), радість (у своїй більшості графічні емотикони, репрезентуючі невербальне спілкування :-D), співчуття (*жаль; sorry*), обурення (*с какой стати; It's outrageous*), здивування (*ой, боже мой; wow, oh*), сумнів (*хм; hum*) [Загорулько 2013, с. 12].

З огляду на комунікативне призначення і структурні особливості усі стійкі мовні конструкції, що стосуються спорту і фізичної культури, можна поділити на такі групи: 1) ідіоми, прислів'я та приказки загального характеру, що стосуються концептів “перемога”, “поразка”, “здоров'я” і т.п. (*A sound mind in a sound body* – У здоровому тілі здоровий дух; *Faster, higher, stronger!* – Швидше, вище, сильніше! (Олімпійське гасло); 2) власне спортивні кліше – стійкі ідіофразеоматичні одиниці, що мають статус професійної лексики. Прикладом кліше є спортивні команди: *Double time march!* – Бігом!; *Count in twos!* – На перший-другий поділись!; 3) фразеологічні одиниці (одиниці з фразеоматично зв'язаними компонентами), що сформувалися у галузі фізичної культури і спорту, де зазнали метафоричного переосмислення, розширили свій комунікативний потенціал і стали загальноновживаними у життєвих ситуаціях, перетворилися на штампи: вислови *sweet feeling of victory* – солодкий смак перемоги; 4) афористичні вислови відомих спортсменів, тренерів, письменників,

акторів, політиків і державних діячів: *The most important thing is not to win but to take part*) – Головне не перемога, а участь – цей відомий вислів П'єра де Кубертена, людини, яка відродила Олімпійські Ігри; 5) фрази, вірші, гасла підтримки, пісні уболівальників (*chants*) [Дегтярьова 2011, с. 507-508].

Науковці виділяють кілька різновидів словесних кліше за **особливостями їх структури**: 1) кліше у формі словосполучень, 2) кліше зі структурою двоскладного речення, 3) кліше, що являє собою перехідні форми між односкладними і двоскладними реченнями, 4) кліше, оформлені в односкладні речення, 5) неповні речення, до яких на відміну від односкладних можна додати відсутній член речення [Бурунський 2009; 18]. Згідно з такою універсальною класифікацією існують різні направленості у дослідженнях лінгвістичних кліше: розгляд речень-кліше та словосполучень-кліше. Залежно від складності структури та кількості елементів можна виділити кліше, у яких опускається підмет; кліше з відсутнім простим дієслівним присудком; кліше, у якому опускаються обидва головних члена; кліше, у яких опущена частина складного присудка і підмета; кліше, у яких відсутній презентатив або його частина. У групі двоскладних мовних кліше виділяються неповні речення, що являють собою підрядні обставинно-умовні, у яких відсутнє головне речення [Бурунський 2009]. Проте є випадки, коли науковці зосереджують увагу на більш простих структурах мовних кліше, зокрема на словосполученнях, а тому і виділяють таку класифікацію: 1) відтворювані метафоричні звороти із закріпленим переносним значенням, що мають прикметниково + іменникову структуру типу: *чорне золото* (кам'яне вугілля, нафта), *м'яке золото* (хутро); 2) іменникові словосполучення із залежною відмінковою формою, переважно родового відмінка: *трудівники моря* (рибалки), *трудівники (полів, заводів)*, *розвідники земних надр* (геологи); 3) трикомпонентні конструкції, до складу яких входить дієслово: *стає доброю традицією*, *радісна звістка прийшла* (Л. Завгородня, Р. Делевська, С. Лещак). Цікавим є виділення в окрему групу конструкцій, що виступають у якості кліше утворюючих елементів.

Таким чином, було виділено декілька типологій мовних кліше, в основу яких покладені такі ознаки цих лінгвістичних явищ: походження клішованої одиниці, семантика, стилістика, функція, структура.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛЕКТНИХ КЛІШОВАНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКИХ ДІАЛЕКТІВ ДЖОРДІ ТА БРАММІ)

Цей розділ присвячений вивченню кліше, що сформовані та функціонують у діалектному узусі англійців XXI ст. Об'єктом дослідження слугують 2 діалекти сучасної Англії – Джорді та Браммі. Перший діалект розповсюджений на території Північно-Східної Англії та є історичною і культурною гордістю жителів регіону Тайнсайд Нортумберленд, тоді як другий поширений у місті Бірменгем, тобто на північно-західній території Англії. Обидва діалекти належать до сучасних діалектних форм – міських діалектів [Лужаниця 2010], які дотепер активно функціонують на зазначених місцевостях Англії, але з певною мірою варіативності: серед представників низького, рідше – середнього прошарку англійського суспільства в неофіційних ситуаціях.

Як свідчить аналіз попередніх досліджень джерел [Балли 2001; Бурунский 2009; Делевска 2008; Завгородня 2001; Кухарева 2011; Лещак 2006; Николаева 1994; Стрибижев 2005; Шарманова 2011; Baider 2013], діалектні кліше цих варіантів, як відомо, окремо не вивчалися, тому розглянемо лінгвістичні особливості мовних кліше діалектів Джорді та Браммі окремо та порівняємо їх структурні й семантичні ознаки.

Матеріалом для дослідження обрано як друковані видання, а саме словники Слова та фрази Джорді Дж.Тодда [Graham 1987b] та Новий словник Джорді [Graham 1987a], а також інтернет ресурси з онлайн словниками Словник Джорді [Geordie Dictionary], Словник Браммі [Proper Brummie 2002], а також інформаційний сайт Відомі сленгові слова та вирази Джорді: Як розуміти Джорді [PGSWS].

У результаті аналізу фактичного матеріалу методом суцільної вибірки було обрано 266 клішованих одиниць, серед яких 169 прикладів діалекту Джорді та 97 фраз із діалекту Браммі.

На думку лінгвістів, загалом лексика діалектів і літературної мови є системним угрупованням. Найбільш розповсюдженим прикладом системності у діалектах є типологізація за походженням, структурою та семантикою. Їх стильове розшарування є обмеженим, оскільки діалекти належать до периферійних пластів національної мови, інакше кажучи, діалектна лексика представлена зазвичай лише розмовними словами та сленговими фразами. Надамо аналіз клішованих одиниць діалектів, що вивчаються, за структурними й семантичними ознаками окремо та в порівняльному аспекті.

2.1 Структурні параметри англійських кліше діалектів Джорді та Браммі

У результаті аналізу клішованих одиниць *діалекту Джорді*, усі кліше за структурою було об'єднано у дві групи: (72 одиниці) *кліше-речення* (з деякими підвидами за типологією В. Бурунського [Бурунский 2009]) та (97 одиниць) *кліше-словосполучення* (за класифікацією Л. Завгородньої [Завгородня 2001], Р. Делевської [Делевска 2008], С. Лещак [Лещак 2006]).

У групі *мовних кліше зі структурою речення* виділяють такі типи:

1) прості непоширені речення: а) зі структурою іменника та дієслова: *aa warnd (I suppose), Aa warned (I suppose), Dear knaas (I don't know)*;

б) безособові речення (безпредикативні): *So lay (Goodbye for the present)*

2) прості поширені речення, де предикативна основа розширена додатковими складниками, наприклад, займенниками: *A luv yee pet (I love*

you), *Giz a deek at that (Let me have a look at that)*, та прикметниками з іменниками: *Oo he was gan propa radge (He was really angry)*, *She's geet lush (She's very good looking)*, *He's geet canny as oot (He's a really nice person)*, *I'm propa paggered (I'm really tired)*;

3) кліше, які оформлені як односкладні речення, що представлені конструкціями в наказовому способі, які в діалекті Джорді відображені у таких формулах:

- «дієслово + прикметник»: *Gan Canny (Go carefully / Take care)*;
- «дієслово + займенник + іменник/прикметник»: *Haad yer pash (Be patient)*, *Dee as ya telt (Do as you're told)*, *Haad your whisht! (Hold your tongue)*;
- «дієслово + прийменник»: *Hey-up! (Look out!)*, *Come bye! (Get out of the way!)*, *Keep ahaad! (Take care of yourself)*;
- «дієслово + іменник»: *Missy-coo! (Miss it)*;

4) кліше, що починаються із заперечної частки «not». У діалекті Джорді ця структурна формула має вигляд «not + прислівник + прислівник»: *Not ower grand (Not too well)*;

5) кліше з питально-відносним займенником *wat* або *whey*, що виконує функцію підсилення значення та утворює формули «wat/whey + прислівник»: *Whey aye! (Of course!)*; «wat/whey + предикативна частина + прислівник»: *Whey it's likely! (Definitely)*, *Whey ye buggor mar! (Expression of delight)*; «wat/whey + іменник»: *Wat cheor (What cheer!)*;

6) повні поширені питальні речення, які починаються на питально-відносний займенник *whaat*, який у літературній англійській мові має відповідний запитальний займенник *how*: *Whaat fettle? (How are you?)*.

Мовні кліше також оформлюються в **кліше-словосполучення**, схожі на структуру речення, та є аналогічними стійкими комплексами комунікативного характеру. Синтаксичні моделі діалекту Джорді утворюють три категорії структурних формул, а саме: «дієслівна + іменна складова»,

«дієслівна основа» та «іменна основа», кожна з яких розпадається на групи подібних конструкцій.

До першої групи відносять 5 формул з подальшими підвидами:

1) «дієслово + прийменник», наприклад: *Made-up (Fine, very good)*, *Cob on (Sulking / angry)*, *Badly off (Poor)*, *Tyun ahaad (Taken hold)*, *Haad on (Hold back/Hold on)*, *Give ower (Give over, stop)*, *Comin on (It's raining)*;

2) формула «дієслово + прислівник», прикладами якої є такі клішовані одиниці: *Dee away (Make a start)*, *Calm doon (calm down)*;

3) «дієслово + артикль/відсутній артикль + іменник», яка у діалекті Джорді має такі приклади клішованих словосполучень: *Spit an' image (Likeness)*, *Think-shyem (To feel ashamed)*, *Comin' on amain (Doing very well)*, *Bump the set (Get into trouble)*;

4) «дієслово + прикметник»: *Faalen wrang (Become pregnant)*;

5) «дієслово + займенник + іменник»: *Oilin his wig (A slang expression meaning he is "drinking heavily")*.

До групи з дієслівною основою належить лише один підтип: конструкція, до складу якої входять два дієслова, прикладом чого може бути фраза діалектної англійської мови території Тайнсайду з формулою «дієслово + сполучник + дієслово»: *Come and gan (A Tyneside expression which means a good store of things)*.

До групи з іменною основою входять іменникова, прикметникова та числівникова підгрупи. До першого підтипу належать структурні конструкції:

1) «іменник + іменник», наприклад: *Basin crop (Hair of head cut straight round a basin)*, *Belly timmer (Food)*, *Blather skite (One who talks aimlessly)*, *Blood alley (A boy's marble with blue and red lines)*, *Bummler box (A small house)*, *Glass alley (A very fine playing marbles)*, *Goose's flesh (The feeling on the skin when cold or afraid)*;

2) «іменник + сполучник + іменник»: *Ducks and drakes (Game in which feat stones are thrown on water)*;

3) «прикметник + іменник + іменник»: *Bad-weather geordy (A name for to cock le sellers)*;

4) «прийменник + іменник»: *For fair (In earnest, seriously), For fairs (With serious intent)*.

До прикметникової підгрупи належать конструкції:

1) «прикметник + іменник», наприклад: *Back end (Term for autumn), Black diamonds (Coal), Black pudden (Suet and berk), Cutty sark (A short shirt), Datal Man (Odd jobbing), Dicky bird (Small bird), Finnre haddie (A final haddock), Hard card (Poverty), Bonny lad (Friend), Front-room (Lounge)*;

2) «прикметник + сполучник/відсутність сполучника + прикметник»: *Aad-fashint (Old fashioned), Bonny an' baad (Very ile), Bonny an' clivvor (Very clever)*.

Група з числівником в основі, де останній виконує функцію означення, та іменника має формулу «прислівник + іменник»: *Forst foot (The person who first enters a house a New Year's Day), Fore-shift (The first shift of hewers who descent the pit for work), Ten o'clock (A snack taken at that time)*.

У **діалекті Браммі** також представлені дві основні структурні групи мовних кліше – *кліше-речення* та *кліше-словосполучення*, але з дещо іншою продуктивністю та типологічною варіативністю підвидів. Розглянемо їх більш детально.

Група **мовних кліше зі структурою речення** містить такі типи:

1) прості непоширені речення зі структурою іменника та дієслова, наприклад: *Dale do (They will, They will do)*, безособові речення *Ta ra (Goodbye)*, та односкладні прості непоширені речення, де наявний один елемент з предикативної основи, а саме присудок: *Seeyafta / see yuz (See you later), Go ed am off (I'm leaving)*, або підмет: *U waa? (What do you mean?)*;

2) прості поширені речення, де предикативна основа розширена додатковими складниками, наприклад:

– іменник + займенник: *They went out with Jesus' flip flops (Gone out of fashion), Ta la, mate (See you later, thank you), I'le mug yer (My treat!)*;

– іменник + з додатковим елементом – дієсловом: *Do you wanna go (Challenge someone to a fight)*;

3) безособові прості поширені речення, де предикативна частина з присудком розширюється іменником з прийменником та декількома іменниками: *I've got a cob on (I am in a mood), Give yer chin a rest (Be silent), Sack it la' (Stop that. Don't do it), Make yer name Walker, Wack (Please go away)*;

4) кліше, що є перехідними формами між односкладними та двоскладними реченнями у конструкції «That's/It's + якісний прикметник», наприклад: *dat's ace (that is really superb)*. Вживання сполучення слів із «It's» у діалектах англійської мови передається через «aah» на початку простих поширених речень: *aah-eh / arr ay (It's not fair)*. Також у діалекті Браммі ця структура видозмінюється у «It's + дієслово»: *It's all going off (To describe a physical fight)*;

5) кліше, які оформлені як односкладні речення, що представлені в діалектах англійської мови конструкціями у наказовому способі. У діалекті Браммі цей структурний тип поданий через три варіативні формули:

- «дієслово + іменник»: *Come 'ed (come on!), Do one! (Go away!), Come 'ead! (Let's go! Let's do it)*;

- «прислівник + прийменник»: *Well in! (Good job!)*;

- «дієслово + прикметник»: *Is right! (An expression of support/approval/agreement), Is wrong (An argumentative response to is right)*;

6) кліше, що починаються із заперечної частки «not», «not + іменник», у діалекті Браммі – *No/N'*, наприклад: *No need (An exclamation of disapproval), N' dat (Something else)*;

7) кліше із питально-відносним займенником *wha* у функції підсилення значення: *Ye wha (Pardon)*;

8) повні поширені питальні речення, які починаються на питально-відносний займенник *Warra* та відповідають літературному питальному займеннику *What*, наприклад: *Warra yer mean? (What do you mean?)*.

Синтаксичні моделі *кліше-словосполучення* у діалекті Браммі утворюють дві основні категорії структур, а саме: «дієслівна + іменна частина» та «іменна основа». Перша категорія формул включає в себе дієслівну, іменникову та прикметникову підгрупи подібних конструкцій. До дієслівної підгрупи з дієслівно-іменною основою входять чотири структурні формули:

1) формула «дієслово + прийменник»: *Cob on (getting angry), made up (pleased/Very happy about something), dolled up / done up (overdressed), Get off (Going away), Sit off / sittin off (Staying in), Do in (To beat someone up), gettin off (I'm leaving), Give over (Stop), Bail out (Leave/exit a place), Crack on (Recognise someone);*

2) «дієслово + прислівник», наприклад: *Go 'ed (Come on/Go ahead);*

3) «фразове дієслово + іменник», яка може поповнювати свою структуру ще одним елементом «іменником»: *Getting off at Edge Hill (simple inexpensive method of contraception), Gettin' on it (going out), Get on me (Goodbye), Goin to town (Going to the city centre), Swerve on it (Not bother with it);*

4) «дієслово + артикль/відсутній артикль + іменник», прикладами чого є наступні клішовані одиниці: *Avin a barney (Having an argument), Avin a bevvy (Having a drink of beer).*

В іменникову групу з іменною основою належать чотири формули:

1) «іменник + іменник», наприклад: *Bell end (idiot [offensive]); Penguin house (A convent), Basil belly (Fat man), Cost millyins (Expensive), Cow-juice (Milk), Desert wellies (Sandals), Gob iron (Harmonica), Skag Head (Heroin addict), Joe baxi (Taxi);*

2) «прикметник + іменник + іменник»: *Big Girl's blouse (Wimp [male]);*

3) «прийменник + іменник»: *Down de jigger (Into this alley or along this alley);*

4) «іменник + займенник» або «займенник + іменник», наприклад: *Leg it (Run away), Our kid (my brother),*

Прикметникова підгрупа нараховує лише одну структурну формулу:

1) «прикметник + іменник»: *Blind scouse (Quasi-vegetarian stew), Lolly ice (An ice cream or water ice on a stick), Ale 'ouse (Pub), Dirty Bastard (A person from Manchester), Emmy oggie (Empty house), Judy scuffer (A policewoman), Dicky dirt (Shirt), Dead beat (Someone whos useless), Arl lady (Me mum), Queer Street (Trouble, especially financial trouble), Dead antwacky (Really old), Any road (Anyways, whatever), Arl arse (mean person), Arse bandit (Homosexual), Bootle buck (Hard faced lady), Left footer (Catholic), Corned Dog (Corned Beef), Jigger rabbit (Stray cat), Saggin' skewl (Playing truant).*

Отже, за критерієм структурності усі мовні кліше можна поділити на кліше-речення та кліше-словосполучення. Діалект Джорді та Браммі більш широко представлені структурними формулами кліше-словосполучення. Граматичні конструкції кліше-словосполучень у діалекті Джорді мають три головні основи: «дієслівна + іменна складова», «дієслівна основа» та «іменна основа», тоді як у діалекті Браммі утворюють дві основні категорії структур, а саме: «дієслівна + іменна частина» та «іменна основа». У свою чергу, структура речення, яка в обох діалектах подана з меншою кількістю клішованих одиниць, варіюється. Загалом у діалекті Джорді виділяють шість підтипів структурних формул (прості непоширені речення, прості поширені речення, односкладні речення, кліше, що починаються із заперечної частки «not», кліше із питально-відносним займенником *wat* або *whey*, повні поширені питальні речення, які починаються на питально-відносний займенник *whaat*), водночас діалект Браммі нараховує вісім типів структурних моделей, до яких входять усі зазначені формули, а також дві додаткові структурні моделі, а саме: безособові прості поширені речення, кліше, що є перехідними формами між односкладними та двоскладними реченнями через вживання моделі «*That's/It's* + якісний прикметник».

2.2 Ознаки семантичних типів мовних кліше діалектів Джорді та Браммі

За семантикою діалектні клішовані одиниці діляться на 3 групи: повсякденні / побутові кліше, кліше-культурні знаки (під якими розуміємо універсальні явища інтерпретації артефактів цивілізації, які є невід'ємною частиною людської діяльності і володіють особливою значимістю протягом певного акту комунікації; до цієї групи відносяться культурологічні повсякденні знаки) і кліше на позначення наукового пізнання.

У *діалекті Джорді* представлено лише дві групи загальних семантичних типів кліше, а саме: повсякденні / побутові кліше (137 одиниці) та кліше-культурні знаки (7 одиниць). Пропонуємо розглянути більш детально подальшу кластеризацію цих груп:

1. **Повсякденні / побутові кліше** до свого складу включають різноманітні заготовлені фрази і репліки у розмовному дискурсі, що можуть бути представлені у таких підтипах:

- ритуальні кліше (вітання, прощання тощо): *So lay (Salutation, meaning goodbye for the present), Noo then (Hello)*;
- неритуальні кліше (привертання уваги, запит інформації): *Wat cheor (A common Geordie salutation meaning what cheer), Pity aboot ye (An expression indicating lack of concern "So what?"), Whaat fettle? (How are you?), Lads' alive (An exclamation like man-alive)*;
- спонукальні кліше (прохання, запрошення, поради): *Come bye (Get out of the way), Come thee ways (Come forward. A friendly expression), Giz a deek at that (Let me have a look at that), Dee as ya telt (Do as you're told), Set ye hyem (Take you home), Hang fire (wait)*;

– кліше співпереживання (побажання, розради): *Haad your whisht (Hold your tongue), Hey-up! (Look out!), A luv yee pet (I love you), Gan Canny (Go carefully. Take care), Calm doon (Calm down);*

– кліше подяки: *Honour bright (A phrase in which children express their honour);*

– кліше вибачення: *Dear knaas (An unusual expression which means "Sorry, I don't know");*

– кліше згоди / незгоди: *My eye! (Slang expression for nonsense, rubbish), Hey the dry in (Stop it), Whey ye buggor mar! (Expression of delight), Aa warnd (I suppose), Varry canny (Alright) .*

Окрім готових фраз і речень, що були створені для швидкої реакції на репліки мовців, існує ряд прикладів, що допомагають оформити думку і скласти речення у процесі спілкування. До таких клішованих одиниць відносять кліше-оцінки: *Whey it's likely (Definitely), I'm propa raggered (I'm really tired), Whey aye (Of course), Far ower (Too much), Cuddy's eys (An expression peculiar to the Newcastle Fish Market. It means herrings).*

Часто повсякденні кліше десемантизуються й стають простими асемантичними вставками у процесі діалогу. Вони служать не для інформування, а лише для заповнення пауз або для підтримки комунікативного контакту, а також для спрощення мовлення, обміну інформацією і для економії часу. Тут використовується ряд кліше-звертання, до яких відносимо:

- фразові дієслова, які значно полегшують процес спілкування у діалекті Джорді: *Haad on (Hold back), Come-bye (Get out of the way), Findin' aboot (Searching for), Haad on (Hold on), Paid oot (Worn out, tired), Rowled doon (Fallen down), Туун аһаад (Taken hold);*

- формули фраз, що в основі мають фразові дієслова та є розширеними іменниками. Такі клішовані одиниці також є розповсюдженими серед мовців на території Тайнсайду, оскільки, економлячи час, можуть означати як

заготовки для подальшого обміну думками так і цілі речення: *Put yourself away (Get stuck in)*, *Gyen all to a smaal (Gone to pieces)*, *Comin' on amain (Doing very well)*, *Fly-by-night (A worthless person who gets into debt and then disappears to avoid paying)*.

У групі побутових кліше у діалекті Джорді виділяються позитивно та негативно-марковані одиниці, до складу яких входять різні семантично-тематичні групи, наприклад, позитивно марковані мовні кліше на позначення:

- їжі та напоїв: *Belly timmer (Food)*, *Black pudden (Food made of blood / suet and berk)*, *Bubbly jock (Turkey cock)*, *Grey hen (A large stone-ware bottle, usually containing intoxicating liquor)*, *Hasty pudding (Oatmeal porridge)*, *Knedding cake (Cake kneaded with lard or butter and baked on a girdle)*, *Paste egg (A hard boiled Easter egg)*, *Stotty cake (A large flat cake of bread)*; знаряддя праці: *Black diamonds (Coal)*, *Dry-dike (A stone wall built without line)*, *Tommy noddy (The puffin)*;

- загальних понять, пов'язаних з іграми: *Blood alley (A boy's marble with blue and red lines)*, *Clootie baal (A bal made with rags and used by children as football)*, *Gew-jaw (A Jew's harp or mouth organ)*, *Glass alley (A very fine playing marbles)*, *Telly-pie (A tell-tale)*, *Hoyin skyul (A gathering to play pitch and toss)*, *Keppy ba' (Handball)*, *Clartin' aboot (Messing about)*, *Mekkin' gyem (Making game / fun)*;

- загальних назв: *Basin crop (Hair of head cut straight round a basin)*, *Bummler box (A small house)*, *Cutty sark (A short shirt / Also the name of a famous ship)*, *Dog-loup (A narrow strip of ground between two houses)*, *Fore-shift (The first shift of hewers who descent the pit for work)*, *Scotch mist (A sea fret)*, *Hoyin oot time (Closing time for a pub)*, *Front-room (Lounge)*, *Owt mair (Anything else)*, *The morn-neet (Tomorrow night)*;

- абстрактних понять: *Dicky bird (Small bird always used as a term of endearment)*, *Jeddart laa (Justice, meaning "hang first, try afterwards")*, *Spit an'*

image (Likeness), Yalla clay (A hearthstone), Browtin's up (Upbringing), Dottin' aboot (Casual movement),

- людей: (*Hadder-up (A holder up), Bonny lad (Friend).*)

Негативно марковані кліше відображені лише у 2 семантичних групах: абстрактні поняття: *Chitter-chatter (Idle prattle), Darn crook (Crooked and dark street), Hard card (Poverty), Juggery pockery (Underhand dealing, trickery), Baff week-end (The week-end without pay), Gan-on (Fuss), Bar them (Half the proceedings, stop)*; кліше-найменування людей: *Blather skite (One who talks aimlessly), Datal man (Odd jobbing), Greedy hound (One who bolts his meat like a dog), Scotch draper (An itinerant seller of goods on credit).*

До **кліше-культурних знаків** у діалекті Джорді пропонуємо віднести географічні назви та загальні поняття, які властиві й легко розпізнавані лише серед мовців території Тайнсайду. Вони є позитивно маркованими та несуть в собі самоідентифікацію жителів: *Canny toon (Newcastle has long been known), Come and gan (A Tyneside expression which means a good store of things), Cuddy's eys (An expression peculiar to the Newcastle Fish Market), Cuthbert's beads (Bits of fossil encrinites common on the beaches of teoly island), Dagger money (This is a gold coin paid to the Assize Judges when they came from Carlisle), Keel row (The internationally known Tyneside song), Ower the wettor (Overseas, over the River Tyne).*

Що стосується діалекту Браммі, то в ньому наявні всі три групи клішованих одиниць: повсякденні (95), культурні знаки (5 одиниць) і на позначення наукового пізнання (1). Розглянемо кожен з них більш детально.

Група **повсякденних / побутових кліше** представлена заготовленими фразами та репліками у розмовному дискурсі (ця група є найпоширенішою). Вона включає до свого складу такі підтипи, що були виділені за семантичним критерієм:

– ритуальні кліше (вітання, прощання тощо): *Ta la, mate (See you later), Ta ra (Goodbye), See yuz (See you later), Go ed am off (I'm leaving), Get on me (Goodbye);*

– неритуальні кліше (привертання уваги, запит інформації): *Warra yer mean? (What do you mean?), You getting on it tonight, lad? (Are you going out, friend?), I'll do you in! (I will beat you up!);*

– спонукальні кліше (прохання, запрошення, поради): *Do you wanna go? (Challenge someone to a fight), Do one! (Go away!), I'le mug yer (My treat!), Make yer name Walker, Wack (Please go away), Come 'ead (Lets go. Lets do it), Sack it la' (Stop that. Don't do it), Give yer chin a rest (Be silent);*

– кліше подяки: *thank you (cheers, mate), Diesel do (These will be fine, thank you);*

– кліше згоди / незгоди: *Is right (An expression of support/approval/agreement), Az if (I don't believe that), No need (An exclamation of disapproval), Iddle do (It will do), For defo (Certain, certainly, definitely), Is wrong (An argumentative response to is right).*

Серед прикладів лінгвістичних кліше діалекту Браммі існує низка одиниць, що допомагають в оформленні думки і при складанні речень у процесі обміну інформації при спілкуванні. До таких клішованих одиниць відносять кліше-оцінки: *Sound as a pound (It is fine, very good), Well in (Good job), Aah-eh / arr ay (It's not fair), Dats ace (That is really superb), Am on me arse 'ere (Skint, poor), Is right (Well said).*

Ще одним підтипом, який входить до групи побутових кліше і які використовуються у мовленні повсякденного дискурсу для економії часу, оскільки функціонують як заготовки для подальшого обміну думками, відображені в таких прикладах кліше-звертання. Такі повсякденні кліше, які у процесі десемантизації стають простими вставками у процесі діалогу, служать для уникнення пауз та для підтримки процесу спілкування.:

- репліки для подальшого оформлення речення: *N' dat (Something else), Dale, as in dale do (They will, They will do), Any road (Anyways, whatever), Swerve on it (Not bother with it), Goin to town (Going to the city centre), Gettin off (I'm leaving).*

- фразові дієслова, наприклад: *Come 'ed (Come on)*, *Go 'ed (Go ahead)*, *Made up (Happy/pleased)*, *Bail out (Leave, exit a place)*, *Done up (Overdressed)*.

За семантико-тематичною ознакою ця група, як і діалект Джорді, включає позитивно та негативно марковані елементи. Серед прикладів із позитивною конотацією виділяємо такі групи:

- родинні зв'язки та назви професій: *Our kid (My brother)*, *Me ma me arl lady (Me mum)*, *Judy scuffer (A policewoman)*;

- їжа та напої: *Lolly ice (An ice cream or water ice on a stick)*, *Corned Dog (Corned Beef)*, *Cow-juice (Milk)*;

- релігійна тематична група: *Penguin house (A convent)*, *Left footer (Catholic)*;

- загальні поняття: *Joe baxi (Taxi)*, *Me dicky dirt (Shirt)*, *De jigger rabbit (Stray cat)*, *Desert wellies (Sandals)*, *Gob iron (Harmonica)*.

Саме у діалекті Браммі виділяється дві інші негативно-марковані групи:

- загальні поняття пов'язані з алкоголем та пиятикою: *Ale 'ouse (Pub)*, *Emmy oggie (Empty house)*, *It's all going off (To describe a physical fight)*;

- опис людини, який здебільшого образливий: *Bell end (Idiot [offensive])*, *Big girl's blouse (Wimp [male])*, *Cob on (Sulking / angry)*, *Dead beat (Someone who's useless)*, *Arl arse (Mean person)*, *Arse bandit (Homosexual)*, *Basil belly (Fat man)*, *Bootle buck (Hard faced lady)*, *Bevied up (Drunk)*, *Skag Head (Heroin addict)*.

Прикладів **кліше-культурних знаків** у діалекті Браммі менше, аніж у діалекті Джорді, та вони переважно негативно забарвлені, до них відносимо загальні поняття, складниками яких є власні назви: *Wear the fox hat (Enquiry as to geographical location)*, *Dirty Bastard (A person from Manchester)*, *Queen of the Midden (Pompous or conceited woman)*, *Queer Street (Trouble, especially financial trouble, Bankruptcy)*, *Council Pop (Water)*.

Одиниці, які спрямовані на **наукове пізнання**, складають нечисельну, але достатньо важливу групу для характеристики стилістичних особливостей

явища мовних кліше. Виявлено лише один приклад у діалекті Браммі: *Getting off at Edge Hill (Simple inexpensive method of contraception)*.

У ході аналізу мовних кліше виявлена направленість семантичної класифікації мовних кліше не на усі сфери мовної діяльності, а саме не були віднайдені приклади з таких дискурсів як художнього, публіцистичного та ділової комунікації. За кількісним показником серед відібраних прикладів найбільшою групою є повсякденні (побутові) кліше, які в обох діалектах Джорді та Браммі є найкраще відображеними. Одиниці цієї семантичної групи є достатньо специфічними мовними знаками, оскільки їх використання пов'язане з правилами мовної поведінки, а також вживаються найчастіше на підсвідомому, рефлексорному рівні. Група побутових кліше складається із семи загальних тематичних підгруп: кліше на позначення ігор, їжі / напоїв та знарядь праці, людей, абстрактних понять, загальних назв, родинних зв'язків та релігійних понять. Зазначимо, що перша підгрупа притаманна лише діалекту Джорді, тоді як приклади з останніх двох підгруп зустрічаються у діалекті Браммі. Найменш чисельною виявилася група наукових кліше, яка знайшла своє відображення лише у діалекті Браммі, що пояснюється вибором спектру дослідження, а саме діалектного рівня спілкування.

2.3 Порівняльний аналіз мовних кліше діалектів Джорді та Браммі

Цей підрозділ присвячений порівняльному аналізу діалектів з метою виявлення спільних та відмінних ознак у структурі та семантиці клішованих одиниць діалектів Джорді та Браммі. Оскільки діалекти належать до різних територіальних зон (південно-східної та північно-західної Англії відповідно), то вважаємо, що вони демонструють значну долю девіації один від одного. Спочатку порівняємо структуру мовних кліше названих діалектів, які, згідно з дослідженням, поділяються на дві групи: кліше-речення (72 у діалекті

Джорді, 38 у Браммі) та кліше-словосполучення (97 у діалекті Джорді, 59 у Браммі). У свою чергу, перші представлені структурами простих непоширених, простих поширених, односкладних речень та з питально-відносним займенником *wat* або *whey*.

Серед конструкцій кліше-речень з простою непоширеною основою є приклади формул з іменником та дієсловом (див. Табл. 2.1):

Таблиця 2.1

*Кількісні показники простих непоширених кліше-речень
у діалектах Джорді та Браммі*

Тип структури	Джорді	Браммі
іменник та дієслово	18	4
безособові речення	5	1
прості непоширені речення, де наявний один елемент з предикативної основи, а саме присудок або підмет	-	4
Усього	23	9

Структурна формула простих непоширених речень зі складниками іменником та дієсловом у двох діалектах є відповідними, оскільки англійській мові як літературній так і діалектній властива предикативна основа речення. У діалекті Браммі існує структура односкладних простих непоширених речень з одним елементом предикативної основи (присудком). Характеристикою діалекту Браммі є безособові прості поширені речення, у яких предикативна частина з присудком може розширюватися іменником з прийменником та декількома іменниками.

Прості поширені речення до свого складу включають додаткові елементи, серед яких виділяємо займенник, іменник, дієслово, а також

структурні формули речень, що є перехідними між односкладним і двоскладним (див. Табл. 2.2).

Як свідчить аналіз, визначною характеристикою діалекту Браммі є наявність простих поширених речень, де частина присудка розширюється іменником з прийменником та декількома іменниками. Модель із «That's» та «It's» представлена лише в діалекті Браммі, оскільки в діалекті Джорді серед зібраного фактичного матеріалу прикладів таких формул знайдені не були.

Таблиця 2.2

Кількісні показники структурної формули простих поширених діалектів Джорді та Браммі

Тип структури	Джорді	Браммі
безособові прості поширені речення, де предикативна частина з присудком розширюється іменником з прийменником та декількома іменниками	-	5
прості поширені речення з додатковим елементом займенником	7	4
прості поширені речення з додатковим елементом прикметником з іменником	9	-
прості поширені речення з додатковим елементом дієсловом	-	1
перехідні форми між односкладними та двоскладними реченнями з моделями «That's/It's + якісний прикметник»	-	5
Усього	16	20

Кліше, які оформлені як односкладні речення, представлені в діалектах англійської мови конструкціями в наказовому способі, формули яких у

діалекті Джорді відповідають 4 конструкціям з дієслівною основою (див.Табл. 2.3.).

Як бачимо, у діалекті Браммі цей структурний тип представлений наполовину меншою кількістю прикладів та лише трьома варіативними формулами, дві з яких відповідають формулам діалекту Джорді. Англійські мовні кліше, що виносяться в окрему групу односкладних речень, які починаються із заперечної частки «not» (у діалекті Джорді – «not + прислівник + прислівник», у діалекті Браммі – «not + іменник») підкреслюють категоричний характер заперечення, відмови, заборони, посилюючи його емоційність у кожному із діалектів.

Таблиця 2.3

Кількісні показники структурної формули односкладних кліше-речень діалектів Джорді та Браммі

Тип структури	Джорді	Браммі
«дієслово + прикметник»	4	3
«дієслово + займенник + іменник/прикметник»	8	-
«дієслово + прийменник»	7	1
«дієслово + іменник»	6	5
кліше, що починаються із заперечної частки «not»	1	3
Усього	26	12

Не менш цікавою для дослідження є формула кліше-речень із питально-відносними займенниками, чиї структурні моделі є розширені предикативною основою, прислівником та іменником (див.Табл.2.4.):

Таблиця 2.4

Кількісні показники структурної формули кліше-речення з питально-відносним займенником *wat* або *whey* діалектів Джорді та Браммі

Тип структури	Джорді	Браммі
« <i>wat/whey</i> + прислівник»	1	1
« <i>wat/whey</i> + предикативна частина + прислівник»	3	-
« <i>wat/whey</i> + іменник»	2	-
повні поширені питальні речення з питально-відносним займенником <i>whaat</i>	1	1
Усього	7	2

Конструкції, кількісні дані яких було проаналізовано, не були зафіксовані у діалекті Браммі у повному обсязі, оскільки із чотирьох запропонованих формул по одному прикладу було виявлено лише у двох структурах: питально-відносним займенником *wat/whey* з прислівником та питальним речення із займенником *whaat*. Натомість прикладів у діалекті Джорді було знайдено на кожен із чотирьох підтипів речень із питально-відносним займенником, що у кінцевому результаті за кількісними показниками переважило у два рази діалект Браммі.

Структурна формула кліше-словосполучення подана з певною варіацією основ, а саме з дієслівно-іменною, дієслівною та іменною. Першою структурою для аналізу стало словосполучення, що є досить розширеним різними моделями, до складу яких входить дієслівно-іменна основа та іменна частина (прислівник, прикметник та іменник) (див.Табл. 2.5):

Таблиця 2.5

Кількісні показники структурної формули кліше-словосполучення з дієслівно-іменною основою діалектів Джорді та Браммі

Тип структури	Джорді	Браммі
«дієслово + прийменник», із фразового дієслова	18	17
«дієслово + прислівник»	7	1
«дієслово + артикль/відсутній артикль + іменник»	10	2
«дієслово + прикметник»	3	-
«дієслово + займенник + іменник»	4	-
«фразове дієслово + іменник»	-	5
«дієслово + прислівник»	-	1
Усього	42	26

Як свідчить дослідження, формули «фразове дієслово + іменник» та «дієслово + прислівник» не були віднайдені серед зібраного фактичного матеріалу у діалекті Джорді, натомість у діалекті Браммі виявлено 5 та 1 приклад відповідно. У діалекті Джорді існують підвиди моделей, що є властивими лише йому, та мають дієслівний складник: «дієслово + прикметник» та «дієслово + займенник + іменник». Така формула, як дієслово та прийменник, достатньо чітко відображена в обох діалектах з великою кількістю прикладів, а дієслово з прислівником та іменником діалект Браммі менше ніж у половину надав прикладів для аналізу.

Друга структурна формула кліше-словосполучення – це модель зі структурними складниками дієсловами, а отже, і дієслівною основою. У ході аналізу матеріалу дійшли висновку, що вона характерна лише діалекту

Джорді, у якому було виявлено один приклад клішованої одиниці.

Третя структурна формула, найбільш чисельна, є кліше-словосполучення з двома типами моделей: іменниковою та прикметниковою (див.табл.2.6.):

Таблиця 2.6

Кількісні показники структурної формули кліше-словосполучення з іменною основою діалектів Джорді та Браммі

Тип структури	Джорді	Браммі
● іменникова підгрупа		
формула «іменник + іменник»	12	13
формула «іменник + сполучник + іменник»	1	-
формула «прикметник + іменник + іменник»	2	1
формула «прийменник + іменник»	4	1
формула «іменник + займенник» / «займенник + іменник»	-	3
● прикметникова підгрупа		
формула «прикметник + іменник»	23	15
формула «прикметник + сполучник/відсутність сполучника + прикметник»	6	-
числівникова підгрупа з формулою «прислівник + іменник»	6	-
Усього	54	33

Як бачимо з поданих результатів, варіація структурної конструкції з іменниковою частиною доповнюється прийменником, що є властивою двом досліджуваним діалектам за формулою «прийменник + іменник», з різницею лише у кількості прикладів на її відображення (у діалекті Браммі віднайдений один приклад, тоді як у діалекті Джорді – чотири). Стосовно формули «прикметник + іменник» зазначимо, що у діалекті Браммі прикладів за поданою формулою менше, аніж у діалекті Джорді, проте формули-відповідники в літературній мові є схожими, оскільки елементами клішованих одиниць є іменники та прикметники. У діалекті Браммі розширення структурної формули «іменник + іменник» сполучником відсутнє, проте існує додатковий складник «прикметник». Визначною характеристикою структурної формули зі складниковим елементом іменником є «іменник + займенник» або «займенник + іменник», наявна вона лише в діалекті Браммі. Проте у діалекті Джорді існують дві структурні формули, що не властиві діалектові Браммі. Першою з них є «прикметник + сполучник/відсутність сполучника + прикметник»; друга формула включає до свого складу числівник, який виконує функцію означення, та іменника.

За семантикою всі досліджувані елементи діляться на три групи, а саме: група побутових кліше, кліше-культурних знаків та наукового пізнання.

Серед названих груп найчисельнішою є група повсякденних (побутових) кліше. Вони наявні у двох діалектах і складають значну частину відібраного матеріалу. Це пояснюється тим, що побутова діяльність є основою людського життя і проявляється в предметній поведінці і в соціальній комунікації. У визначення кліше дослідники вкладають рефлексивність відтворення, що вказує на утворення та вживання повсякденних кліше на рівні звички, навички, стереотипів. Це дозволяє розуміти і бути зрозумілим під час бесіди, яка апріорі передбачає швидкий обмін репліками, що являються реакцією на репліку партнера і водночас стимулом для відповідної репліки.

Другою за чисельністю є група кліше культурних знаків, які також властиві діалектам, оскільки самоідентифікація не лише народу країни, але і окремих регіонів насамперед відбувається через мову, у якій закладені явища, що притаманні тій чи іншій території та її жителям.

У групі повсякденних (побутових) кліше були віднайдені приклади у двох діалектах, які створені для швидкого обміну інформацією та відповідної реакції на репліки мовців, що допомагає оформити думку і скласти речення. Такі заготовки включають до свого складу приклади наказових речень та вислови різноманітного характеру – на позначення згоди, незгоди, заперечення, привітання та схвалення, оцінки, спонукання. Більш широкий спектр побутових кліше спостерігається у діалекті Джорді.

Зазначимо, що найбільш чисельною є підгрупа на позначення загальних понять. Не враховуючи готових до вживання словосполучень і фраз, до групи повсякденних (побутових кліше) входять і прагматичні типи одиниць, серед яких можемо виділити власне номінанти. Загальні номінанти до свого складу включають декілька тематичних підгруп за різним семантичним наповненням кожної з одиниць.

Кількісні показники за тематичним критерієм варіюються у двох діалектах, проте у діалекті Джорді відсутні підгрупи родинних зв'язків та назв професій, а також підгрупа понять із релігійною конотацією, проте, на відміну від іншого діалекту, включає підгрупу понять, що стосуються ігор.

Усі приклади групи загальних понять за оцінною ознакою діляться на позитивно та негативно марковані, яких у діалекті Джорді та Браммі 38/11 та 13/13 одиниць відповідно.

Кліше-культурних знаків наявні у двох діалектах, проте якщо в діалекті Джорді виявлені приклади з позитивним маркуванням, то у діалекті Браммі вони з негативною конотацією. У діалекті Джорді приклади нараховують кліше на позначення географічних і власних назв (7 одиниць), тоді як у другому діалекті кліше самоідентифікації відбувається лише через власні назви (5 одиниць).

Група наукового пізнання не знайшла свого відображення в діалекті Джорді, а у діалекті Браммі представлена лише одним прикладом, який має негативне маркування, а саме *Getting off at Edge Hill (Simple inexpensive method of contraception)*.

Отже, при детальному порівняльному аналізі було виділено ряд відмінностей у наповненні як структурних, так і семантичних типів клішованих одиниць діалектів Великобританії. Нами було виявлено, що ширше на структурному рівні представлений діалект Браммі, у якому наявні на дві структурні формули більше, аніж у діалекті Джорді. Дослідивши семантичні особливості, зауважимо, що мовні кліше діалекту Джорді нараховують переважну кількість прикладів із позитивним маркуванням, тоді як мовцям діалекту Браммі притаманна негативно-оціночна характеристика загальних понять.

ВИСНОВКИ

У результаті аналізу теоретичних джерел як зарубіжного так і вітчизняного мовознавства під клішованими одиницями пропонуємо розуміти фразові єдності (фразеологічні сполучення, складові частини яких відзначаються більшим ступенем самостійності, ніж зрощення), які характеризуються регулярністю й частотністю вживання вже існуючої структурної формули в певних комунікативних актах різноманітних дискурсів, без переносного значення та необхідності навіть легкого переосмислення. Лінгвістичне кліше характеризується як поліфункціональне явище, з допомогою якого відбувається процес формування, номінації, відтворення та сприйняття мовних понять.

Специфіка діалектного кліше залежить від природних ознак діалектів, до яких відносять територіальну обмеженість (функціонування на окремих територіях країни), соціальну обумовленість (поширення серед певної соціальної групи), консерватизм (існування архаїчних форм, історизмів) та гнучкість системи. Тому під діалектним кліше пропонуємо розуміти фразові єдності, які характеризуються регулярністю й частотністю вживання існуючої формули у повсякденному спілкуванні у соціально та територіально обмежених комунікативних актах, складові частини яких відзначаються самостійністю (більшою, ніж у фразеологічних зрощеннях) та відображають регіональну особливість діалектної картини світу

З точки зору структури у літературній мові кліше діляться на на кліше-речення та кліше-словосполучення.

За результатом практичного аналізу у діалектах Джорді та Браммі більш чисельно представлені структурні формули кліше-словосполучення. Діалект Джорді має три головні основи у граматичній конструкції кліше-словосполучення, а саме: «дієслівна + іменна складова», «дієслівна основа»

та «іменна основа». Діалект Браммі нараховує дві з них: «дієслівна + іменна частина» та «іменна основа».

Структура речення в обох діалектах подана з меншою кількістю клішованих одиниць і є досить варіативною. На території Тайнсайду мовний арсенал розділяється на шість підтипів формул (прості непоширені речення, прості поширені речення, односкладні речення, кліше, що починаються із заперечної частки «not», кліше із питально-відносним займенником *wat* або *whey*, повні поширені питальні речення, які починаються на питально-відносний займенник *whaat*). У діалекті Браммі знайдено вісім типів структурних моделей бреде яких вищезазначені формулами та дві додаткові: безособові прості поширені речення, кліше, що є перехідними формами між односкладними та двоскладними реченнями через вживання моделі «That's/It's + якісний прикметник».

За семантичним наповненням усі клішовані одиниці діляться за тематичною ознакою, які вербалізовані або засобами літературної мови, або діалектів та відображають своєрідність культурі та соціального устрою їх носіїв.

Як показало дослідження з точки зору семантики, мовні кліше поділяють на три загальні групи: повсякденні, кліше-культурні знаки та кліше-наукове пізнання. У аналізованих діалектах найбільшою за кількісними показниками є група повсякденних (побутових) кліше. Вона складається із семи загальних тематичних підгруп: кліше на позначення ігор, їжі / напоїв та знарядь праці, людей, абстрактних понять, загальних назв, родинних зв'язків та релігійних понять. Перша підгрупа зустрічається лише у діалекті Джорді, а останні дві підгрупи – у діалекті Браммі. Найменш чисельною є група наукових кліше, яка знаходить своє відображення лише у діалекті Браммі, що є визначальною характеристикою діалектних мовних кліше, яким властива відтворюваність лише у певних дискурсах.

Загалом серед усього зібраного фактичного матеріалу було виділено позитивно та негативно-марковані групи. До групи з позитивною конотацією

слід віднести тематичні підгрупи їжі та напоїв, загальних понять, що пов'язані з іграми та релігійним спрямуванням, загальні назви, абстрактні поняття, родинних зв'язків та назв професій. До негативно-маркованих клішованих одиниць входять приклади на позначення найменувань людей та загальних понять, що стосуються алкоголю та його зловживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балли Ш. Французская стилистика [пер. с фр. К. А. Долинина]. М. : Едиториал УРСС, 2001. 392 с.
2. Баранникова Л. И. К проблеме соотношения русского литературного языка и общенародного койне. Типы наддиалектных форм языка. М. : Наука, 1981. С. 97–119.
3. Бродович О. И. Диалектная вариативность английского языка. Аспекты теории. Л. : Изд-во Ленинградского гос. ун-та, 1988. 196 с.
4. Бруннер К. История английского языка : в 2 т. [пер. с нем. С. Х. Васильевой]. М. : Наука, 1955. Т. 1. 324 с.
5. Бубенникова О. А. Английские диалекты в современную эпоху. Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. 1998. № 2. С. 77–88.
6. Бубенникова О. А. Лексические особенности письменного языка Шотландии : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. М., 1980. 25 с.
7. Бурунский В. М. Структурные типы речевых клише французского и английского языков. *Ученые записки : электронный научный журнал Курского государственного университета*. 2014. № 3 (31). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/strukturnye-tipy-rechevyh-klishhe-frantsuzskogo-i-angliyskogo-yazykov> (дата звернення: 17.03.2019).
8. Бурунский В. М. Клише : языковые характеристики, функционирование и типология (на материале французского и английского языков) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка». Курск, 2009. 21 с.

9. Вишневська Н. Ю. Кліше як мовна одиниця: проблеми кліше в мовознавстві. *Філологічні науки. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. 2013. Книга 3. С. 33-36.
10. Гвоздев В. В. Контекст и некоторые проблемы парадигматики клише. *Роль контекста в реализации семантических особенностей языковых единиц*. Курск : Изд-во Курск, гос. пед. ун-та, 1987. С. 14-22.
11. Гельгардт Р. Клишированные сочетания слов («беллетризмы») в литературных текстах. *Литературная учеба*. 2006. № 5. С. 94-111.
12. Гухман М. М. О социологическом аспекте рассмотрения немецкого литературного языка. *Норма и социальная дифференциация языка*. М. : Наука, 1969. С. 5–23.
13. Дегтярєва І. О. Спортивні афоризми і кліше у підвищенні мовної майстерності студентів інституту фізичної культури на заняттях з іноземної мови. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Випуск 19. 2011. С. 505-510.
14. Делевска Р. Структура, семантика и прагматика языковых клише в русском языке. *Studia Methodologica*. Випуск 23. 2008. С. 26-32.
15. Десницкая А. В Наддиалектные формы устной речи и их роль в истории языка. М. : Наука, 1970. 100 с.
16. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності : (стилістика та культура мови). К. : Довіра, 1999. 416 с.
17. Ершова И. А. О некоторых аспектах лексики английских территориальных диалектов. *Вестник Моск. ун-та. Сер. 9. Филология*. 1984. № 4. С. 31–44.
18. Завгородня Л. В. Мовний стереотип і словесний штамп у мові газет. *Культура слова*. Інститут української мови НАН України. К., 2001. Вип. 57-58. С. 10-15.
19. Загорулько И. Н. Языковые клише в блогосфере интернет-дискурса: функционально-прагматический аспект : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Ижевск, 2013. 23 с.

20. Карнюшина В. В. Сопоставительный анализ английских и русских этикетных клише (на материале художественных текстов) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Москва, 2011. 24 с.
21. Крейг Р. Интернет-журналістика : робота журналіста і редактора у нових ЗМІ. Пер. з англ. А. Ю. Іщенко. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 324 с.
22. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности / зред. Б. А. Серебrenиков. 2-е изд. М. : ЛКИ, 2008. 160 с.
23. Кухарева Е. В. Языковые клише как лингвистическая когнитивная основа и форма отражения национального менталитета. Место и роль категории масал в системе арабских языковых клише. *Арабский язык: современное состояние и перспективы развития*. Сборник научных статей / ред. Э.В. Яковенко. М. : МГИМ(У)МИД России, 2011. С. 87-106.
24. Легка М. Комуникативна функція кліше в англійській спортивній термінології. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2003. № 18. С. 45-48.
25. Лещак С. Языковое клише : прагматика, семантика и структура аналитических номинативных неидиоматических знаков в современном русском языке. Кельце, 2006. 161 с.
URL : www.ujk.edu.pl/strony/Oleg.Leszczak/jazklisze.doc
(дата звернення: 17.03.2019).
26. Лещак С. А. Языковое клише как объект транслатологии (на примере русско-польских переводов деловых и публицистических текстов). *Культура народов Причерноморья*. 2007. № 110, Т. 1. С. 322-324.
27. Лужаница Е. И. Генезис тансайдского английского (опыт диахронного социолингвистического исследования). *Нова філологія* : зб. наук. пр. Запоріжжя : Вид-во Запорізького нац. ун-ту. 2010. № 42. С. 117–124.
28. Лужаница Е. И. Особенности изменения диалектной системы при взаимодействии с литературным языком. *Філологічні науки*. Запоріжжя : Вид-во Запорізького держ. ун-ту. 1999. № 1. С. 74–78.

29. Маковский М. М. Английская диалектология. М. : Высшая школа, 1980. 191 с.
30. Максакова Р. В. Языковые клише как психотерапевтическое воздействие. *Тезисы Международной научно-практической конференции студентов и аспирантов «Психология XXI века»* / ред. В. Б. Чеснокова. СПб. : Издательство Петербургского университета, 2002. 536 с. URL : http://psihologia.biz/psihologiya-psihologiya-obschaya_693/maksakova-yazykovyie-klishe-kak-20169.html (дата звернення: 17.03.2019).
31. Нечипоренко Б. Сугестивна функція кліше і мовних штампів в політичному дискурсі китайських ЗМІ. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури*. №1(19). 2013. С. 25-27.
32. Николаева Т. М. Ценностная ориентация клише и штампов в современной русской речи. *In: Revue des études slaves*. Tome 66, fascicule 3. 1994. P. 607-625.
33. Норман Б. Основы языкознания. Функции языка. *Русский язык*. № 45. 2001. URL : <http://rus.1september.ru/article.php?ID=200104508> (дата звернення: 17.03.2019).
34. Пермяков Г. Л. Основы структурной паремиологии. М. : Наука, 1988. 236 с.
35. Прохватило Ю. В. Проблеми перекладу штампів і кліше у сучасному перекладознавстві. URL : http://confcontact.com/2013_02_20/18_Prochwatilo.html (дата звернення: 17.03.2019).
36. Розенталь Д. Э. Клише. *Словарь трудностей русского языка*. М. : Азбуковник, 2001. С. 168.
37. Селіванова О. О. Кліше. *Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія*. Полтава : Довкілля-К, 2006. С. 209.
38. Серебрянская И. М. Стилистичні особливості та культура ділової усної комунікації. *Вісник СумДУ. Серія Філологія*. № 1. 2007. С. 166-172.

39. Сковронська І. Ужиток фразеологічних одиниць, штампів та кліше у двомовному публіцистичному. *Теле- та радіожурналістика*. 2010. Вип. 9 (Ч. 2). С. 324-329.
40. Смирницкий А. И. История английского языка (средний и новый период). М. : Изд-во Московского гос. ун-та, 1965. 140 с.
41. Сосунова Г. А. Функционирование и семантическая характеристика языковых клише во французском языке : (на материале таможенного дискурса). *Язык и культура*. 2014. № 2 (26). С. 89-99.
42. Стрибижев В. В. Речевые клише в современном английском языке: метакоммуникативная функция : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Тула, 2005. 191 с.
43. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвострановедческий аспекты. М. : «Школа и языки русской культуры», 1998. 288 с.
44. Торопцев И. С. Язык и речь. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. 200 с.
45. Черемська О. Інтерференційні зміни фразеологізмів унаслідок російськомовного впливу (на матеріалі преси Харківщини 50-80-х років ХХ ст.). *Вісник Львівського університету. Серія: Філологія*. Випуск 34. Ч. I. 2004. С. 327-332.
46. Шанина О. С. Языковые клише как вид этикетного поведения в медицинском дискурсе. *Science and Education a New Dimension: Phylology*. Vol. 4. 2013. P. 75-79.
47. Шарманова Н. М. Етнічна соціалізація як основа лінгвокультурної інтеракції (на матеріалі мовних кліше). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 9. Сучасні тенденції розвитку мов*. Вип. 8 : збірник наукових праць / за ред. проф. В. І. Гончарова. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. С. 175-178.

48. Шарманова Н. М. Мовне кліше в контексті функціонально-стильової диференціації мови. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету* : зб. наук. праць. – Вип. 6. Ч. 2. Кривий Ріг, 2011. С. 119-129.
49. Шарманова Н. М. Мовні кліше : з історії вивчення в лінгвістичній традиції. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету* : зб. наук. праць. Вип. 5. Кривий Ріг, 2010. С. 115-120.
50. Шевчук С. В. Ділове мовлення : підручник. 3-тє вид. К. : Видавництво “Арій”, 2006. 448с.
51. Янчевська В. Ю. Класифікація мовних кліше за семантичними ознаками (на матеріалі газет «День» та «Кримська світлиця»). *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки.* № 2. 2009. С. 178-187.
52. Ярцева В. Н. История английского литературного языка IX – XV вв. М. : Наука, 1985. 248 с.
53. Anthony S. The figures of the repetition intertextual by Nathalie Sarraute : Leitmotive, clichés, stereotypes. Toronto, 2012. 313 p.
54. Baider F. Cultural Stereotypes and Linguistic Clichés: Their Usefulness in Intercultural Competency. *International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education (IJCDSE)*. Volume 4. Issue 2. June 2013. P. 1166-1171.
55. Baugh A. C. A History of the English Language. N.Y. : Appleton-Century-Crofts, 1963. 603 p.
56. Beal J. The grammar of Tyneside and Northumberland English. *Real English*. L. : Longman, 1996. P. 87–212.
57. Christensen E. L. What you mean, laa? Scouse – dialect or accent? URL : <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:480533/FULLTEXT03.pdf> (дата звернення: 17.03.2019).

58. Geeson C. Origins of the Northumbrian Dialect. A Northumberland and Durham Word Book. *An Introduction into the Living Dialect and a Glossary of Words*. Newcastle-upon-Tyne : Harold Hill, 1969. P. 16–21.
59. Graham F. Introduction. *The New Geordie Dictionary*. Northumberland : Butler Publishing, 1996. P. 1–2.
60. Haberer A. *A defence of the cliché Journal of English studies*. Volume 5. 2006. Universite Lumiere-Lyon 2. P.139-153
61. Halliday M. A. K. The Users and Users of Language. *Varieties of Present-Day English*. N. Y. : The Macmillan Company, 1973. P. 9–39.
62. Heslop O. Dialect Speech in Northumberland. *Lectures Delivered to the Literary and Philosophical Society*. Newcastle-upon-Tyne : English dialect society, 1898. P. 172–198.
63. Honeybone P. New-dialect formation in nineteenth century Liverpool: a brief history of Scouse. *The Mersey Sound: Liverpool's Language, People and Places*. – Liverpool. : Open House Press. 2010. URL : <http://www.lel.ed.ac.uk/homes/patrick/livengkoi.pdf>
64. Hughes A. *English Accents and Dialects: An Introduction into Social and Regional Varieties of English in the British Isles*. L. : Edward Arnold, 1997. 143 p.
65. Kersswill P. Creating a New Town Koine: Children and Language Change in Milton Keynes. *Language in society*. 2000. Vol. 29. № 1. P. 65–115.
66. McDonald Ch. *Variation in the use of Modal Verbs with Special Reference to Tyneside English*. Newcastle : University of Newcastle Press, 1981. 547 p.
67. Milroy L. *Urban Dialects in the British Isles*. *Language in the British Isles*. Cambridge : Cambridge University Press, 1984. P. 199–216.
68. Nina A. *Translation of cliché in the texts pragmatic: definition, equivalents*. Ottawa : Image Inc, 1998. 118 p.
69. Trudgill P. *Dialects in Contact*. Oxford : Basil Blackwell, 1986. 176 p.

70. Trudgill P. New-Dialect Formation. The Inevitability of Colonial Englishes. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2004. 180 p.

71. Trudgill P. The Dialects of England. Cambridge : The Macmillan Company, 2000. 154 p.

72. Viereck W. A Diachronic-Structural Analysis of a Northern English Urban Dialect. Leeds Studies in English. Leeds : Claus LTD, 1968. 198 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

73. Geordie Dictionary : A-B. URL : <http://www.englandsnortheast.co.uk/GeordieDictionary.html> (дата звернення: 17.03.2019).

74. Graham F. The New Geordie dictionary. Northumberland : Butler publishing, 1987a. – 48 p.

75. Graham F. Todd's Geordie words and phrases. Northumberland : Butler publishing, 1987б. – 48 p.

76. Popular Geordie slang words & sayings (PGSWS) : How to understand a Geordie. URL : <http://www.geordiegifts.co.uk/blog/popular-geordie-slang-words-sayings-how-to-understand-a-geordie> (дата звернення: 17.03.2019).

77. Proper Brummie: A Dictionary of Birmingham Words and Phrases. Chinn, Carl, Thorne, Steve. Brewin Books, 2002. 220 p.

SUMMARY

The problem of language clichés evokes many different opinions among linguists. The peculiarities of the terminology of the linguistic cliché are the subject of numerous researches. The literature on the theoretical and practical issues explaining the essence of the linguistic cliché, its origins and formation, functioning and classification is not very voluminous; therefore it is needed to be investigated.

The object of the given work can be defined as linguistic clichés of the dialects Geordie and Brummie of the British variety of the English language.

This paper analyses the current stage of the investigation of the problem of clichés generalizing the terminology basis, and defining the peculiarities of dialect cliché. The term “dialect cliché” was introduced and justified. A comprehensive descriptive structural and semantic analysis of Geordie and Brummie dialect clichés was conducted and compared afterwards. Semantic groups based on thematic principles and evaluation (positively and negatively marked) were singled out and described.

***Key-words:** linguistic cliché, dialect cliché, dialect Geordie, dialect Brummie, positively marked, negatively marked.*

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Куріпка Олександра Валеріївна, студентка 2 курсу магістратури, форми навчання заочна, факультету іноземної філології, спеціальність 035 Філологія, освітньо-професійна програма магістр, адреса електронної пошти sashamasyuk9991@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Мовні кліше діалектів Джорді та Браммі у британському варіанті англійської мови» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) _____